

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1683>

Volume 6 Issue 6, p. 769-804, June 2013

ANADOLU'DA MANEVİ HALK İNANÇLARI: DIŞLI KASABASI ÖRNEĞİ*

MORAL FOLK BELIEFS IN ANATOLIA: THE CASE OF DIŞLI TOWN

Yrd. Doç. Dr. Cemile Zehra KÖROĞLU

Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Muhammet Ali KÖROĞLU

G.Ü SYO Sosyal Hizmetler Bölümü Öğretim Üyesi

Abstract

Most of the studies carried out in Sociology of Religion history of which based on a very close date, have theoretical context. However, nowadays it has been emphasized more on the experiential aspect of Sociology of Religion. Because Sociology of Religion, subject of which is focusing on the research of the truth, is not a standardized science. The truth is dynamic. Also religion is not static, it is the most active phenomena of the living society.

Thus, in this study, a field study has been carried out using experimental methods. The study aims to analyze the moral folk beliefs on the perspective of Sociology of Religion in Dişli town, depending on Bolvadin, district of Afyon located on the passageways between Central Anatolia Region and Aegean Region.

The study, in the framework of rapidly changing and differing world conditions by the technological developments, mainly focuses on revealing changes occurring in the moral folk beliefs in parallel with these

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

developments. The study has been carried out in a small accommodation unit to reveal pointing to the effect of the change even in the smallest settlements, however it tries to emphasize that moral folk beliefs are still able to continue their effectiveness in human life decreasingly.

In this study having theoretical and practical dimensions, firstly, Dişli town which is the study area, has been tried to introduced, the town has been analyzed socio-cultural, economic and religious aspects. Second, moral folk beliefs in various stages of life in the town has been identified and findings which have been obtained from the field about the subject and interpretation of these findings have been mentioned.

Key Words: Sociology of Religion, moral folk beliefs, social life, religious life, practices.

Öz

Geçmişî oldukça yakın bir tarihe dayanan Din Sosyolojisi'nde yapılan çalışmaların çoğu teorik içeriklidir. Ancak, günümüzde Din Sosyolojisinin tecrübî yönü üzerinde daha fazla durulmaktadır. Çünkü gerçeği araştırmayı kendisine konu edinen Din Sosyolojisi, standartlaşmış bir bilim dalı değildir. Gerçek, dinamiktir. Din de durağan değil, yaşanan toplumun en aktif olgusudur.

Bundan dolayı, bu çalışmada tecrübî metotlar kullanılarak bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Çalışma, İç Anadolu bölgesi ile Ege bölgesi arasında geçiş yollarında yer alan Afyon İlinin, Bolvadin ilçesine bağlı tipik bir Anadolu kasabası özelliği taşımakla birlikte, konumu açısından değişime oldukça açık olan Dişli Kasabası'ndaki manevi halk inançlarını Din Sosyolojisi açıdan tahlil etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışma, temel olarak, teknolojik gelişmelerle birlikte hızla değişen ve farklılaşan dünya koşullarında bu gelişmelere paralel olarak manevî halk inançlarında meydana gelen değişikliklerin ortaya çıkarılması üzerinde durmaktadır. Çalışma, değişimin en küçük yerleşme birimlerinde bile etkisini gösterdiğini ortaya koymak üzere küçük bir yerleşim biriminde gerçekleştirilmiş olup, bununla birlikte manevî halk inançlarının insan yaşamında etkinliğini azalmakla birlikte hâlâ devam ettirdiğini vurgulamaya çalışmıştır.

Teorik ve pratik boyutlara sahip olan bu çalışmada öncelikle, inceleme alanı olan Dişli Kasabası tanıtılmaya çalışılmış, Kasaba, sosyo-kültürel, ekonomik ve dini açılardan incelemeye tâbi tutulmuştur. İkinci olarak ise, Kasabadaki hayatın değişik safhalarındaki manevi halk inançları tespit edilerek, konuyla ilgili alandan elde edilen bulgular ve bu bulguların sosyolojik yorumuna değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, manevi halk inançları, sosyal hayat, dini hayat, uygulamalar.

I. Giriş

Din, bütün toplumlarda yalnızca kişilerin özel hayatlarıyla sınırlı kalan bir olgu değildir. Toplumsal hayatın kendisi için bir zorunluluk olduğu insanoğlunun hayatının her alanına tezahür eden, kişinin doğumundan ölümüne kadar bütün aşamalarda hayatına yön verme iddiasında olan evrensel bir olgudur. Dinin anlaşılması, yaşanması, toplumsal hayata aktarılması ise toplumdan topluma göre değişmektedir. Bununla birlikte farklı toplumlarda yaşanan farklı dinlerin etkileşimi söz konusudur. Bu etkileşim, toplumların kültür ve yaşam tarzları çerçevesinde yeniden işlenerek, yeni formlara dönüşmekte ve sonucunda pek çok farklı dinden unsurlar taşıyan halk inançlarına dönüşmektedir. Bu dönüşüm çerçevesinde zaman zaman dinlere ait ana prensipler ve literal unsurlar hiç sorgulanmamakta hatta tamamen kaybolmaktadır. Bu şekilde söz ve eyleme dayalı yaşanan bir kültür olarak nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu çalışma da sınırlı bir coğrafyada yaşanan bu tür manevi halk inanç ve uygulamalarının tespiti ve tahlilini hedeflemektedir.

II. Evren ve Örneklem

Daha çok nitel yöntemlere başvuru ve bu çerçevede mülâkatlar yapılarak gerçekleştirilen bu araştırmanın evreni olarak Afyon ili, Bolvadin ilçesi, Dişli Kasabası seçilmiştir. Araştırmanın örneklemini, gözlem ve incelemeler neticesinde evreni en iyi şekilde temsil edeceği düşünülen, kasabanın nüfusunun en yoğun olduğu 7 mahalle olan Malazgirt, Köprübaşı, Çaybaşı, Şeyh Şamil, Mevlâna, Fatih, Yukarı Mahalleleri ve bu mahallelerden konuyla ilgili bilgisi olduğu kanaatine ulaşılan, 37 kişi oluşturmuştur. Bu açıdan, örneklemin nitel araştırmalarda sıkça kullanılan amaçsal örneklem olduğu ifade edilebilir. Nitekim amaçsal örnekleme, araştırmanın konu ve amacı çerçevesinde belirlenen kriterlere göre, yanlı bir örneklem seçimi söz konusudur. Nitel araştırmalarda esas olan, çok kişiye ulaşmaktan ziyade, konuyla ilgili doğru bilgiye ulaştıracak kadar kişiye ulaşmaktır. Bu nedenle sayının çok fazla önemi yoktur.¹ Bu açıdan araştırmada görüşülen 37 kişi, kasabada sosyal ve dini hayatı temsil etme konusunda, kasaba halkı tarafından tavsiye ve onay almış kişilerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra gözlemlerimiz de bu sonucu desteklemektedir. Konuyla ilgili yeterli ve doğru bilgilere ulaşıldığı kanaat getirilene kadar, görüşmeler sürdürülmüş olup, sonuçta 13 kadın, 24 erkek katılımcıya ulaşılmıştır.

III. Varsayımlar

"Araştırmanın her evresinde elde edilecek bilginin niteliği ve bu bilginin nasıl düzenleneceğini gösteren bir kılavuz"² olan varsayım, bir araştırmanın odak noktası

¹ Belkıs Kümbetoğlu, *Sosyoloji ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, 2. Basım, İstanbul, 2008, s.99.

² Muzaffer SENCER, *Toplum Bilimlerinde Yöntem*, 3.Basım, İstanbul, 1989, s.35.

sayılmaktadır. Varsayımlar, özellikle nicel araştırmalarda büyük önem taşımakla birlikte, alan araştırması yönteminin uygulandığı bir diğer araştırma türü olan nitel araştırmalara da ışık tutmaktadırlar. Bu açıdan araştırmamızın da temelini teşkil eden, ön kabuller olarak belirlenmiş olan çeşitli varsayımları bulunmaktadır. Bunlar:

Varsayım 1: Teknolojik gelişmelere paralel olarak manevî halk inançlarına bağlılık derecesinde bir azalma görülmektedir.

Varsayım 2: Manevî halk inançları kadınlar arasında daha yaygın olarak görülmektedir.

Varsayım 3: Eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte manevî halk inançlarına bağlılık azalmaktadır.

Varsayım 4: Manevî halk inançları Yaradan'ı tanımak ve O'na yaklaşmak amacı ile ortaya çıkmıştır.

Varsayım 5: Manevî halk inançları, günümüzde, insanların daha çok çaresiz kaldıkları dönemlerde başvurdukları bir savunma mekanizması haline gelmiştir.

IV. Yöntem

“Toplumsal olaylar olarak din olayları inceleme konusu yapılırken, seçilen yöntemin isabetlilik payının çok önemli olduğu kuşkusuzdur.”³Bu nedenle “bir toplumun incelenmesi için yöntem belirlerken, öncelikle, toplumun iç dinamikleri tespit edilmelidir.”⁴Bu bakımdan araştırmada kullanılan yöntem üzerinde titizlikle durulmuş olup, çalışma, nitel yöntemlerin kullanıldığı bir alan araştırması olarak gerçekleştirilmiştir. Bilindiği gibi nitel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama araçları, görüşme, gözlem ve doküman incelemesidir.⁵

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarını ise 3 grupta toplamak mümkündür:

a)Yazılı Kaynaklar: Konu ile ilgili teorik çerçevenin oluşturulmasında Folklor Bilimi, Din Sosyolojisi ve Köy Sosyolojisi Bilim dalında gerçekleştirilen çalışmalardan yararlanılmıştır.

b)Resmi Kurumlardan ve Özel Kuruluşlardan Elde Edilen Veriler: Kasaba'nın tarihi, dinî, sosyo-kültürel ve ekonomik hayatla ilgili istatistikî bilgiler için Kasaba Belediye Teşkilatı'ndan elde edilen verilere başvurulmuştur.

c)Mülâkat: Yapılan gözlemlere ek olarak, Kasaba'nın çeşitli mahallelerinde, kasaba halkı tarafından tanınan bilinen ve kasabayla özdeşleştirilen kişilerle mülâkatlar yapılmıştır. Mülâkatlar sırasında, 15 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış bir mülakat formu kullanılmıştır. Görüşme esnasında belli bir sıralama olmaksızın

³ Orhan TÜRKDOĞAN, *Çağdaş Türk Sosyolojisi*, Erzurum, 1977, ss.87-111.

⁴ Ünver GÜNAY, *Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, İstanbul, 1999, s.40.

⁵ YILDIRIM Ali, ŞİMŞEK Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 2. Baskı, Ankara, 2000, s.56.

duruma göre değişen sorularla görüşmeciye büyük bir özgürlük tanıyan bu yöntem⁶in büyük faydası görülmüştür. Çalışma sırasında, görüşmecilerin ses kayıt cihazına izin vermemesi nedeniyle alınan notlar, görüşmenin hemen sonrasında yazıya dökülmüştür. Verilerin analizinde, standart bir paket program kullanılmamış olup kategorileştirme veya nicelleştirme yoluna da gidilmemiştir. Bunun yerine, alandan elde edilen verilerin betimsel analiz sonuçları ortaya konulmuştur. Bu da yarı yapılandırılmış mülakat formundan elde edilen ve zaman zaman araştırmanın amaç ve konusu dışına taşabilen verilerin, çalışmanın ana temaları çerçevesinde tekrar düzenlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede betimsel analize tabi tutulan veriler, literal aktarmadan ziyade, sonuçlar olarak ifade edilmiştir.

V. Dişli Kasabasına Genel Bir Bakış

Dişli Kasabası, Afyon ilinin Bolvadin ilçesine bağlı, yerleşime son derece uygun, bir Anadolu kasabasıdır. Konya- Eskişehir karayolunun batısında, Bolvadin ilçesinin 10 km. kuzeyinde, denizden 1070 m. yükseklikte, iki tepe üzerinde kurulmuştur. Kuzeyinde; Özburun Kasabası ve Yukarı Çaybelen (Maçaklı) Köyü, güneyinde; Bolvadin İlçesi ve Kurucaova Köyü, doğusunda; Yörükkaracaören, Güney, Taşlıdere, Karayokuş ve Taşağıl Köyleri, batısında ise; Paşa Dağları ile Kale, Akkoyun ve Göynük Köyleri bulunmaktadır.

Dişli Kasabası, Antik Dönemde büyük önem arz eden "Kral Yolu" üzerinde kurulmuştur. Bu yol, Han-Bayat-Özburun-Erkmen-Hisar-Bolvadin güzergâhı üzerindedir. Dişli, Frig Yaylası olarak bilinen Afyon-Kütahya-Eskişehir üçgeni içerisinde yer alan, Dağlık Frigya Bölümü'nde bulunur. Ayrıca Yanık Frigya Vadisi olarak bilinen Bayat Yaylası'ndan başlayarak Konya Ovası'na kadar uzanan vadi içerisinde yer almaktadır.

Eski Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşim izlerine rastlanan Dişli sınırları içerisinde, birçok yerleşim yeri ve mezarlık alanı tespit edilmiştir. Bu yerleşimlerin yoğun olduğu mevkiler şunlardır: Saraycık, Paşaköy, Taşlıhöyük, Üçhöyük, Beydini, Kışlacık, Bozuk, Tosbağalık ve Bereket. Dişli halkının çoğunluğu da bu mevkilerden gelmiştir. Örneğin Kasaba'nın tanınmış sülalelerinden Paşalar (Nasuhoglu), Solumazoğlu (Solmazlar), Köryeğenler, Karavelioğlu, Kekeçoğlu, Somuncuoğlu, Bakkaloğlu, Sarı Ahmetoğlu, Şişikoğlu, Vâsiloğlu, Deli Ahmetoğlu, Molla Kadiroğlu, Çıldıroğlu, Hodoğlu, Velioğulları Saraycık'tan; İmamoğulları (Tekkeşin-Güvenir), İmamoğul (Koç), Tekkeşinoğulları, Abat (İbat) oğulları, Minnetoğulları, Köylüoğulları, Molla İsa Oğulları, Kel Eyüp Oğulları Bozukören ve Höyüğünden; Tomaoğulları, Kılıçoğlu, Kayanoğulları, Hamzaoğlu, Yahyaoğlu ve Elvanoğlu Paşaköy'den gelip Dişli Kasabasında yerleşmişlerdir.⁷

⁶ Muzaffer SENCER, *Toplum Bilimlerinde Yöntem*, s.14.

⁷ Muharrem BAYAR, *Anadolu'nun En Eski Şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi*, c.1, Ankara, 1996, s.73-74.

Yukarıda bahsedildiği gibi Antik Dönem 'de önemli bir konuma sahip olan Dişli; Pers, Roma, Bizans Medeniyetleri döneminde de bu yerini korumuş, yoğun bir iskân görmüştür. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de bu özelliğini devam ettiren Dişli, 1955 yılında kasaba olmuştur.

Dişli Kasabası ismini ise Oğuz Türklerinin Kayı Boyu'ndan olan ve 1692 yılında halen yöre sınırları içerisinde bulunan Gökkaya'ya yerleşen bir çobandan almıştır. Çoban, çok cesur ve aynı zamanda çok da çalışkan bir insandır. Kısa zamanda yörede ağırlığını kabul ettirir. Çok azimli ve kimseye boyun eğmeyen birisi olduğu için halk tarafından "Dişli Çoban" olarak isimlendirilmiştir.⁸Dişli Çoban'ın yerleşim yeri olarak benimsediği bu topraklar, o gün bu gündür onun ismiyle anılmaktadır.

VI. Kasabada Sosyo-Kültürel Hayat

"Türkiye'de toplumsal değişim ve Cumhuriyetten bu yana yapılan köklü değişimlerle meydana gelen iyileşmeler ve değişiklikler sadece üst düzeyde kalmamış; aynı zamanda merkezden çevreye doğru yayılmıştır. Bu değişim, bölgeden bölgeye değişiklik gösterirken, büyük kent merkezlerinden kırsal alana gidildikçe de aynı durumla karşılaşmaktadır."⁹

Dişli Kasabası da yaşanan bu değişim süreci içerisinde ekonomik yönden tarım ve hayvancılığa dayalı bir yapıya sahip olmasına karşın, çevresindeki yerleşim yerlerinin ticarî bir merkezi durumundadır. Bundan dolayı Kasaba, aynı zamanda sosyo-kültürel bir merkez haline gelmiştir. Bu durumda Kasaba'nın önemli yolların kesiştiği bir kavşak noktasında bulunması da önemli bir rol oynamaktadır.

1960'lı yıllara dek küçük, homojen, sosyal kontrolün oldukça etkili olduğu istikrarlı bir toplum¹⁰ görüntüsü veren Dişli Kasabası, bu tarihten sonra özellikle Avrupa'ya göçün yaygınlaşması ve çalışmak için şehir dışına gidişlerin başlaması ile çehresini değiştirmiştir. Çünkü insanlar artık değişik dünyaları görmekte, teknolojinin nimetlerinden faydalanmaya başlamaktadırlar. Bunun sonucu olarak hayat tarzlarında da büyük değişiklikler meydana gelmektedir.

Nitekim bugün sosyal ilişkilerde, cinsiyete dayalı kapalılık ve katı mahremiyetin görülmediği Kasaba'da, erkek-kadın ilişkileri tarlada olduğu gibi günlük sosyal faaliyet alanına yansarak yoğun, baskıcı, ahlaki kurallarla sınırlandırılmamıştır. Kasaba 'da bulunan 2 ilköğretim ve 1 ortaöğretim kurumu sayesinde Kasaba halkı eğitim ve öğretim olanaklarından en iyi şekilde faydalanmaktadır. Özellikle son yıllarda ailelerin çoğu tarımla uğraşmasına rağmen, kız çocukları da dâhil olmak üzere çocuklarının yüksek tahsil yapmasını istemektedirler. Bu da halkın kültür düzeyindeki ilerlemenin bir işareti sayılmaktadır. Eğer kültürü, kişinin toplum tarafından kurulan ve yaratılan, maddî ve manevî unsurlardan meydana gelen çevresi olarak belirlersek, bu tanıma o toplumun

⁸ Dişli Belediyesi, *Brifing Dosyası*, 2001 .

⁹ Ünver GÜNAY, *Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s.36.

¹⁰Sulhi DÖNMEZER, *Toplum Bilim*, 11.Bası, İstanbul, 1994, s.266.

karakterini oluşturan düşünceleri, bilgileri, inançları, teknik ürünleri, davranış ve tavır tipleri sistemi dâhil edilmiş olur.¹¹ Bu tanım çerçevesinde Kasabadaki davranış ve tavır tiplerinin oluşmasında geleneklerin yaşatıldığı ve gelecek nesillere aktarıldığı mekânlar olarak köy odalarını da zikretmek yerinde olacaktır.

Önceleri Kasaba 'ya gelen, kalacak yeri olmayan misafirlerin barındırılması, bayramlarda, sünnet ve düğün merasimlerinde halkın toplanıp, eğlenip, yemek yediği, Kasaba'nın bilge kişilerinin bir araya gelerek yarenlik ettiği, genç nesillere kültür aktarımının sağlandığı yerler olarak işlev gören bu mekânlar, günümüzde bazı işlevlerini yitirmiş olsalar bile yine de Kasaba hayatının olmazsa olmaz mekânlarıdır.

Çünkü köy odaları, "toplumların kendisini oluşturan bireylere belli bir kültürü aktarma, kazandırma; toplumun, istediği insanı eğitip yaratma ve onu denetim altında tutarak kültürel birlik ve beraberliği sağlama, bu yollarda toplumsal barışı ve huzuru sağlama sürecidir"¹² diye tanımlayabileceğimiz kültürleme vazifesini hâlâ en iyi şekilde devam ettirebilmektedir.

Bunlara ek olarak Kasaba 'da yapılan asker ve hacı uğurlama törenleri, Ramazan Ayı'nda ve bayram günleri verilen yemekler, kandil gecelerinde oluşturulan sohbet meclisleri kasabadaki sosyal hayatın renkliliğini göstermektedir. Aynı zamanda Kasaba 'da faaliyet gösteren Hayırsever Cemiyeti de yardımlaşmanın ve beraberlik duygusunun yörede oldukça etkin olduğunun bir kanıtıdır.

VII. Kasaba'da Dini Hayat

Din duygusunun fitrî olması sebebiyle insanlar mutlaka çeşitli inanışlara sahip olagelmışlerdir. İnsanların bu dinî inanışlara bağlılık dereceleri ise sadece kişisel değil, toplumsal bir olaydır. Nitekim kişilerin yedikleri, giydikleri ve kullandıkları her şey toplum tarafından belirlenmektedir. Bu durumda kişinin bulunduğu coğrafi çevresi, ekonomik şartları, eğitim düzeyi de elbette ki etkilidir.¹³

Bu açıklamalar doğrultusunda Dişli Kasabası'na baktığımızda Kasaba'da dinin gerek hayatın düzenlenmesinde ve fertlerin ahlâki yaşayışında, gerekse dünya ve ahiret sorunlarının aydınlanmasında önemli bir¹⁴ yere sahip olduğu görülmektedir. Kasaba halkı, hayatlarının her safhasında hâkim kılmaya çalıştıkları dinî yaşam tarzını devam ettirmek üzere çocuklarının dinî eğitimine önem vermektedir. Okullarda verilen dinî eğitim ve öğretimin yanı sıra çocuklarını özellikle yaz tatillerinde Kur'an ve dinî bilgileri öğrenmeleri için Kasaba 'da hizmet veren Kur'an Kursu'na yollamaktadırlar. Dinî eğitimin teorik kısmı bu şekilde tamamlandıktan sonra dinî

¹¹ Âmiran KURTKAN, *Genel Sosyoloji*, İstanbul, 1976, s.16.

¹² Bozkurt GÜVENÇ, *Kültür'ün ABC'si*, İstanbul, 1997, s.85.

¹³ Ünver GÜNAY, *Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s.32.

¹⁴ Orhan TÜRKDOĞAN, *Türkiye'de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, Erzurum, 1970, s.194.

pratiklerin yerine getirilmesi kişiye bırakılmaktadır. Bu konuda Kasaba-’da güçlü bir sosyal kontrol mekanizması vardır.

Halkın rahatça ibadetlerini yapabilmesi için Kasaba dâhilinde halkın hizmetine sunulmuş 5 cami bulunmaktadır. Mevcut camilerin bakımı ve güzelleştirilmesi için “Cami Güzelleştirme Derneği” adı altında bir dernek kurulmuştur.

Yapılan görüşmelerde Kasaba halkının büyük bir çoğunluğunun maddî manevî bütün dini vecibeleri imkân dâhilinde yerine getirmeye çalıştığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu da “medeniyet ve toplumun bugünkü şeklini alması konusunda dinin büyük etkileri olduğu”¹⁵ görüşünün ne kadar doğru olduğunun bir göstergesidir.

Bütün bunlara ek olarak farz olan ibadetlerin yanı sıra Kasaba-’da mübarek gün ve gecelerde fakirlere yemekler çıkarılmakta ve dini sohbetler düzenlenmektedir. Bu da Kasaba ‘da dini hayatın renklerinden biridir.

Bununla birlikte Kasaba-’da din, hayatın içinde bu kadar etkin olmasına rağmen, inançların kişiler tarafından farklı yorumlanması nedeni ile bazı yanlış inançlar ve davranışlar da ortaya çıkmıştır. Bu çalışma da nesilden nesile gelenek adı altında aktarılan bu manevî halk inançlarını ve zaman içerisindeki seyirlerini araştırma konusu olarak ele almakta ve sosyolojik olarak değerlendirmektedir.

Manevî Halk İnançlarının Oluşma Süreci ve Dişli Kasabasındaki Manevî Halk İnançları

a. Manevî Halk İnançlarının Oluşma Süreci

“Gelenekçi insan toplulukları, en eski devirlerin manevî kültür kalıntılarını ruhlarının derinliklerinde sürükleyip, zamanımıza kadar getirmiştir.”¹⁶ Her yerde ve her zamanda insan toplulukları birbirinin aşağı yukarı aynı olduğu için de eski ve geleneksel kavimlerde olduğu gibi Müslüman kavimlerde de birçok hurafeler İslam dininin emirleri imiş gibi yerleşmiştir. Muhtelif dinlere mensup olan kavimler Müslüman olduktan sonra da bu hurafeler çoğalmaya başlamıştır. Çünkü her kavim, İslam cemaatine eski dinlerden bir şeyler getirmiştir.¹⁷

Bununla birlikte belirtmelidir ki halk inançları, sadece eğitim seviyesi düşük zümreler arasında görülen bir olgu değildir. Çağdaş kültürün en yüksek seviyesine erişen batılı milletlerin halk topluluklarında da eski çağlardaki inanışların izlerini görmek mümkündür. Aslında bugünkü milletlerin hiç birinin tam anlamıyla bu tür inanışlardan arınmamış olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.¹⁸ Bu tür inançlar elbette ki mevcut dinin uleması tarafından eleştirilere de uğramıştır. Ancak her devirde ve her toplumda, yanlış ve bâtıla sapanlar daima olagelmıştır. Zira bir dinin esas

¹⁵ Mehmet TAPLAMACIOĞLU, *Din Sosyolojisi “Giriş”*, Ankara, 1961, s.97.

¹⁶ Abdülkadir İNAN, *Hurafeler ve Menşe’leri*, D.İ.B.Y, Ankara, 1962, s.37.

¹⁷ Abdülkadir İNAN, *Hurafeler ve Menşe’leri*, s.7.

¹⁸ Kemalettin ERDİL, *Yaşayan Hurafeler*, T.D.V.Y, Ankara, 1991, s.13.

ilkeleri, ayinleri başka bir din içerisine hemen aynıyla geçmese de “hurafeleri” bir din ehline, hastalık gibi kolaylıkla sirayet edebilmektedir.¹⁹

“Bu itibarla diğer din toplulukları içerisinde olduğu gibi, Müslüman toplumlar arasında da hurafelere inananlar mevcuttur. Müslümanlar arasında görülen fakat İslam’ın esas talimatıyla bağdaşmayan bazı yanlış ve acayip âdetler, Müslümanlara eski Mısır, Bâbil, Hint, Acem, Fenike, Roma ve Helenler gibi ilk çağ kavimlerinden intikal etmiştir. Bazı bâtil inançlar da Yahudi, Hıristiyan ve Şamanlardan geçmiştir.”²⁰ Ve dinin özünden sayılmıştır.

Ancak, en genel mahiyetteki ortak nitelikleri dikkate alındığında bir din, ona inanlarla kutsal arasında kurulan bağla belirlenip, toplum içinde objektifleşen ve üyelerin ortak malı haline gelen dînî tecrübe ile bir inançlar ve pratikler sistemiyle bir müminler cemaati içinde organize ol²¹duğuna göre dinin aslının aynıyle muhafazası söz konusu olması gerekirken kişilerin farklı yorumları ve diğer dinlerin olumsuz etkileriyle ortaya çıkan bu “halk inançlarının bütünleştirici ve aynı inanışta olanlarda belli bir dînî heyecan yaratma özelliği, onun yüzyıllar sonra varlığını muhafaza etmesini²² sağlamıştır.

b. Dişli Kasabası’ndaki Manevî Halk İnançları

I. Türbeyle İlgili İnanç ve Uygulamalar

a. Çaput Bağlama

H. Ziya Ülken tarafından “eren (veli) lerden birinin yattığı yer ki halk için ziyaret yeridir.”²³Diye tanımlanan ve halk inançlarında üstün rol oynayan türbelerle ilgili yaygın hurafelerden biri türbelere paçavra bağlamaktır. Türk Dünyası’nda Altaylardan Akdeniz’e kadar uzanan geniş sahada tespit edilen bu âdet²⁴ inceleme alanımız olan Dişli Kasabası’nda eskiden yaygın olan fakat günümüzde unutulmaya yüz tutmuş bir âdettir.

Kasaba ‘da mevcut tek türbe Kasaba’nın Arap Yakası denilen mevkisinde bulunan Arap Dede Türbesi’dir. Arap Dede diye adlandırılan bu zat rivayete göre Selçuklular döneminde yöreye gelmiş Arap bir komutandır, burada şehit düşmüştür.

¹⁹ Kemalettin ERDİL, *Yaşayan Hurafeler*, s.10.

²⁰ Kemalettin ERDİL, *Yaşayan Hurafeler*,10.

²¹ Mehmet TAPLAMACIOĞLU, *Din Sosyolojisi “Giriş”*, s.123.

²² Abdurrahman KÜÇÜK, “Erzincan ve Çevresindeki Halk İnanışlarına Toplu Bakış”, III.M.T.F.K.B, c.IV. Ankara, 1987, s.254; A. Yaşar OCAK, “XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Resmi Dînî İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi”, İslâmi Araştırmalar, c.4, S:3, Temmuz, 1990, s.191-192; E. Ruhi FİĞLALI, *Çağımızda İtikâdi İslam Mezhepleri*, Ankara, 1986, s.26-27.

²³ H.Ziya ÜLKEN, *Sosyoloji Sözlüğü*, 3.Baskı, İst, 1963, s.327.

²⁴ Abdülkadir İNAN, *Hurafeler ve Menşe’leri*, s.39.

Evliyullah'tan olduğu söylenen bu zat, zaman zaman bazı kişilere görünmekte ve onlara bazı tavsiyelerde bulunmaktadır.

Aynı zamanda Kasaba halkından çocuğu olmayan kadınlar, derdine deva bulamayan hastalar, bir dileği olan kişiler buraya gelmekte ve mezarın başındaki karaağaca çaput bağlamaktadırlar. Bu kişilerin dışında belli bir amacı olmadan, bilinçsizce, sadece türbeyi ziyaret ettiklerinin nişanesi olsun diye türbeye çaput bağlayan kişiler de vardır.

Türbeye çaput bağlayanların büyük bir çoğunluğu çocuğu olmayan kadınlardır. Çaput bağlamanın yanı sıra bu kadınlar aynı ağaca bir tülbentle bağlanmakta, 3 İhlas, 1 Fatiha okuyarak Türbe'nin etrafını 3 ya da 7 defa dolaşmakta daha sonra tülbent bağlayan kişinin dışında bu tülbent, başka birisine çözdürülmektedir. Çözen kişiye para vermek ise zorunludur. Ve bu pratikten sonra Allah'ın izni ile çocuğun, özellikle de erkek çocuğunun olduğu söylenmektedir.

Türbenin şu anki durumuna baktığımızda buradaki ağacın kesildiğini, artık ziyaretçisinin de eskisi gibi olmadığını görmekteyiz. Ancak Türbe'nin etrafı Arap Dede'nin rüyasına girip, kendisinden mezarının etrafını çevirmesini ve güzelleştirmesini istediğini söyleyen bir Kasabalı tarafından demir parmaklıklarla çevrilmiş ve düzenlenmiştir.

Kasaba 'da şu anda mevcut tek türbe Arap Dede Türbesi olmasına rağmen, bu türbenin dışında halk, Ulun Kayası denilen Kasaba'nın kuruluş yerinde de önceden mezarların bulunduğunu ve burada yatan kişilerin de Veliyyullah'tan olduklarını söylemektedirler. Ancak şu anda bu mevkide mezar kalıntıları bulunmamakla beraber, burayı ziyaret etme âdeti de yoktur.

Bunlara ek olarak Kasabalı, eskiden çocuk mezarları bulunduğu söylenen bazı yerlerde ve evlerde "geçerler" adını verdikleri yatırların varlığından söz etmektedirler. Bu yatırlar, bazen ahırdaki hayvanları başıboş bırakmakta, bazen evdeki muslukları açmakta, bazen de ellerinde def ile marş söyleyerek buldukları yerlerden hareket etmektedirler. Kasaba halkına göre bu bir ikazdır, herhangi bir nedenle orada bulunan ya da sürekli yaşayan insanların davranışlarına dikkat etmeleri gerektiği anlamını taşımaktadır.

Bununla birlikte Kasaba merkezinin dışında halk, çeşitli nedenlerden dolayı Emirdağ'ın Balcan Köyü'ne ve Bolvadin'deki Abdülkadir Geylânî Türbesi'ne gitmektedir.

b.Mum Yakma

Türbelere mum yakma âdeti de cahiliyet çağından kalma âdetlerden biridir. Diğer bir görüşe göre ise Müslüman Türklere mum yakma âdeti, Hıristiyanlar vasıtasıyla geçmiş, Anadolu Türkleri daha Orta Asya'da buldukları çağlarda bu âdeti oradaki Hıristiyan cemaatlerden almış²⁵lardır.

²⁵ Abdülkadir İNAN, *Hurafeler ve Menşe'leri*, s.42,43.

Bu âdet, hangi sebeple İslam dinine girmiş olursa olsun önemli olan şu an bu âdetin hâlâ yaşatılıp yaşatılmadığı ve ne kadar yaygın olduğudur. Dişli Kasabası'na baktığımızda türbelere mum yakma âdetinin yakın zamana kadar etkin olmasına rağmen şu anda tamamen ortadan kalktığı görülmektedir.

Çaput bağlamada olduğu gibi mum yakmada da yine çocukları olmayanlar ya da bir dileği olanların özellikle "Arap Dede Türbesi'ne mum yakacağım" diye adakta bulunmakta, dilekleri kabul olup, istedikleri yerine geldiğinde de Arap Dede Türbesi'ne bilhassa kandil gecelerinde ya da cuma günlerinde mum yakmakta olduğu belirtilmektedir. Yine Arap Dede Türbesi'nin dışında Yukarı Mahalle'de eskiden çocuk mezarı olduğu bilinen bazı yerlerde de aynı niyetlerle mum yakılmaktaydı. Bu şekilde halk, Allah'ın sevgili kulları olduklarına inanılan bu insanlar vesilesi ile dileklerinin kabul olmasını Allah'tan istemekte idiler. Ancak özellikle dini eğitim ve öğretimin yaygınlaşması, bilim ve teknolojideki gelişmelere bağlı olarak halkın bilinç düzeyinde de büyük ilerlemeler meydana gelmiş ve türbelere mum yakma âdeti tamamen ortadan kalkmıştır.

c.Adak Kurbanı

İslam Dininde adak (nezr) mevcuttur. Yalnız İslam'da adak (nezr), Allah rızası için Tanrı'ya bir dilekte bulunmak ve gerçekleşmesi neticesinde dua, ibâdet (namaz), adak orucu, adak kurbanı şeklindedir.²⁶Yalnız kasabalı arasında adağın en yaygın şekli "adak kurbanı" dır. Bununla birlikte türbelere kurban adamak bireylere bağlı olarak değişmektedir. Bazı kişiler (özellikle çocuğu olmayanlar) eğer çocukları olursa Arap Dede Türbesi'ne ya da Emirdağ İlçesi'ndeki Balcan Sultan Türbesi'ne kurban keseceğim diye adakta bulunmaktadırlar ve eğer dilekleri yerine gelirse adak kurbanı kesmektedirler. Bu şekilde kendisi vasıtasıyla Allah-ü Teâlâ'nın, dualarını kabul ettiğini inanan bu insanlar, bir nevi o veli zâta karşı görevlerini yerine getirmekte ve türbe için kurban kesmektedirler. Ancak bu âdet de Kasaba 'da kişisel birkaç örneğin dışında yaygınlaşmamıştır.

Konu genel olarak değerlendirildiğinde, toplumların karşı karşıya buldukları problemlerini çözüme ulaştırmada kültür değişmelerinin de önemli bir tesiri olduğu görülmektedir. Zira kişi, yaşadığı kültürel ortama göre şekillenir ve problemlerini o kültür kodları içinde çözüme ulaştırmayı sürdürür. Daha önce de belirtildiği gibi genelde Türk toplumu, özel olarak da yöre halkı, sosyolojik manada mevcut kültüre uygun hareket etmektedir. Yani sonradan Müslüman olan Türk toplumu İslam öncesi gelenek, görenek ve inançlarını birden bire bırakamamış, onları, Anadolu'da bulduğu

²⁶ Hikmet TANYU, *Adak ve Adak Yerleri*, Ankara, 1967, s.14.

eski medeniyetlerin iziyle de birleştirilerek daha çok İslâmî değerlerin hâkim olduğu bir kültürü yaratmıştır.²⁷

Ancak aradan geçen zamana karşın eski değerlerden bugüne gelen kalıntılar hâlâ yaşatılmaktadır. Bunlardan birisi de türbeyle ilgili inanış ve âdetlerdir. Kasaba 'da türbeyle ilgili inanış ve âdetlerden çaput bağlama, adak kurbanı kesme, mum yakma görülmektedir. Dileği olan bir insan, türbeye yaptığı ziyaretle "kendisinden daha güçlü, Allah'ın sevgili kulu olarak gördüğü türbedeki şahısla bağlantı kurmuş, onun manevî güç ve kudretinden, toprağından, onunla münasebeti olan eşyalardan yardım beklemek durumuna girmiştir. Çoğu zaman İslâmiyet'in ruhuna aykırı olmakla beraber türbe ziyaretleri; dînî niyaz şekline dönüşmekte, her şeyde Allah'a güvenilecek ve her şey O'ndan istenecek yerde, türbedeki şahıslardan bir şeyler istenmekte, onlara adanmaktadır."²⁸

Oysaki Allah-u Teâlâ, Bakara Suresinde "Ey Muhammed! Kullarım beni sorarlarsa, bilsinler ki, ben şüphesiz onlara yakınam, Benden isteyenin dua ettiğinde duasını kabul ederim. Artık onlar da davetimi kabul edip bana inansınlar, doğru yolda yürüyenler olsunlar"²⁹ buyurarak açık bir şekilde eren ve evliyalarından bir şeyler dilemenin yanlış olduğunu vurgulamıştır.

Bu tür inanışların ortaya çıkışına baktığımızda ilk planda "tekke ve tarikat çevrelerinde yetişen ve memleketin muhtelif yerlerini dolaşan ve hatta gittikleri çevrede yerleşip kalma görevi alan dervişlerin, dede ve babaların"³⁰ büyük rolü olduğunu görmekteyiz. Yani bu halk inanışlarının çoğunu Sünnî-Heterodox İslam ayırımına dayandırmak mümkündür. Çünkü 11.yüzyıldan bu yana göçebe olan Türklerin Anadolu'ya getirdikleri Türk İslâm'ı yani halk İslâm'ında bu inanışlar mevcuttur. Burada bir senkretizm meydana gelmiştir.³¹

Bu senkretizmin ortaya çıkmasında ise diğer dinlerin büyük etkisi vardır. Örneğin çaput bağlama âdetinin Müslümanlıkla hiçbir ilgisi yoktur. Cahiliyet devrinden, küfür ve şirk dünyasının karanlıklarında yapılan ilkel putperestlik ayinlerinden kalmış bir hatıradır. İbn-i Hişam et Taberi'nin naklettiklerine göre, İslam öncesi devirde Hicaz Bölgesi Bedeviler'i, Necran'da bulunan mukaddes bir hurma ağacına sahiptirler ve bu ağaca hediye olarak elbise ve bezler sunarak, onun gövdesine asmaktadırlar.³²

"Türbelerde mum yakmak âdeti de Fenikeliler 'den intikal etmiş bir âdettir. Aslında Fenikeliler(Sur)Şehrinin hamisi, servet, ticâret ve denizciliğın ilâhu

²⁷ David KRECH-Richard S. CRUTCHFIELD, *Sosyal Psikoloji*, Çev., Erol Güngör, İstanbul, 1970, s.157.

²⁸ Hikmet TANYU, *Adak ve Adak Yerleri*, s.301.

²⁹ Bakara 2/186.

³⁰ Yümnî SEZEN, *Sosyoloji Açısından Din*, İstanbul, 1988, s.154-155; Bedri KATIPOĞLU, "*Psiko-Sosyal Yönleriyle Bâtıl İnançlar*" Din Öğretimi, S:26, Ocak-Şubat, 1991, s.68.

³¹ Nur VERGİN, "*Din ve Muhalif Olmak; Bir Halk Dini Olarak Alevilik*" Türkiye Günlüğü, S: 17, 1991, s.12.

³² Philip K.HITTI, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev., Salih Tuğ, c.I-II, İst, 1989, s.147.

olan(Melkâres)'in heykeli önünde sürekli kandil yakarlardı.³³ Türbelere adakta bulunma âdeti ise Eski Türklerde görülen bir âdettir.“Eski Türkler, bir takım gizli kuvvetlerin varlığına inanıyorlardı. Bunlar aynı zamanda birer ruh idiler”³⁴ve yer-sular diye isimlendirilmekteydiler. Ayrıca bu ruhlara “Yer-sub”denildiğini Eski Türk Yazıtlarında da görmekteyiz.³⁵“Bunlara kurbanlar takdim ediliyordu.“Yer-su” kültürüne bağlı bu inançlar, Orta Asya Türklerinde olduğu gibi Anadolu Türklerinde de bütün canlılığıyla devam etmiştir. Bu kült, Karahanlıların İslâmiyet'i kabulünden sonra kimlik değiştirerek İslâmî bir kisve altında varlığını sürdürmüştür.“Yer-su” tanrılarının yerini dağ başlarındaki, geçit yerlerindeki, su gözlerindeki, ulu ağaç diplerindeki mezarlar ve adak yerleri almıştır.”³⁶ Özellikle bu kutlu ağaç ve pınarlar bilhassa kısır kadınların ziyaretgâhları ³⁷ olmuştur.

Bu anlamda “İslam Dinine inanan halkın, bu hareketleri yapması, onların binlerce yıl önceki inançları, İslam Dini ile birlikte yaşattıklarını göstermektedir. Türkler, İslam öncesi inançlarını yani Şamanist itikatlarını terk etmemişler, özellikle “evliya” türbelerine karşı gösterdikleri aşırı ilgiyle bu inançları yaşatmışlardır. Fakat işin hayret edilecek yanı, bu hareketleri yapanlar bunun bir “Şamanizm” kalıntısı olduğunu”³⁸bilmemektedirler.

Araştırma alanımız olan Dişli Kasabası'nda da zamanla yok olmasına rağmen yer yer görülen türbe ile ilgili bu inanç ve âdetler, “kutsalın müşahhas varlığını ve yakınlığını hissettirme ihtiyacının”³⁹ bir neticesi olarak görülebilir. Çünkü insan her zaman için gizemli olanı merak eder ve Tanrı'ya yakınlaşmaya çalışır.

II-Sosyal Hayatla İlgili İnançlar

A. Doğum öncesi ve Doğumla İlgili İnanç ve Uygulamalar

a. Kısırlık ve Tedavileri

Çocuk sahibi olmak, neslin devamının sağlanması açısından elbette ki her ailenin muradıdır. Ancak, çocuk sahibi olunamadığı durumlarda insanoğlu gücünün yettiği kadar bütün maddî-manevî imkânları kullanarak çözüm bulmaya

³³ K.ERDİL, *Yaşayan Hurafeler*, s.11.

³⁴ Özen KUTLU, “Sivas Divriği Yöresinde Su Kültürüne Bağlı Adak Yerleri”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, c.4,Ankara, 1992, s.203-204;Abdülkadir İNAN, *Hurafeler ve Menşe'leri*, Ankara, 1962, s.13.

³⁵ Abdülkadir İNAN, *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul, 1976, s.31.

³⁶ Özden KUTLU, “Sivas Divriği Yöresinde Su Kültürüne Bağlı Adak Yerleri”, s.204; Abdülkadir İNAN, *Eski Türk Dini Tarihi*, s.31.

³⁷ Abdülkadir İNAN, *Eski Türk Dini Tarihi*, s.17.

³⁸ Abdülkadir İNAN, *Müslüman Türkler'de Şamanizm Kalıntıları*, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1952, c.I, ss.19-30; Hikmet TANYU, *Adak ve Adak Yerleri*, s.327.

³⁹ Gustav MENSCHING, *Dini Sosyoloji*, Çev. Mehmet AYDIN, Konya, 1994, s.141.

çalışmaktadır. Bazı manevi halk inançlarının bu arayışın sonucu olarak doğduğu görülmektedir.

Kasaba 'da bu konudaki manevî halk inançları, Kasaba 'da doktor olmadığı ve halkın ekonomik yetersizliklerden dolayı aslî ihtiyaçlarını bile zor karşıladığı dönemlerde ortaya çıkmıştır. Şu an ise Kasaba 'da kısırlık ve tedavileri ile ilgili manevî halk inançları hemen hemen ortadan kalkmış gibidir. Bu, tıptaki büyük ilerlemeler sonucunda meydana gelen bir gelişmedir. Kasabalı böyle bir problemi olduğu zaman ilk olarak doktora başvurmaktadır. Ancak, tıbbın çözüm bulamadığı durumlarda kişiler bir ümit olarak halk inançlarından medet ummaktadırlar.

Kasaba 'da şu an tek tük olmasına rağmen önceleri çocuğu olmayan kadınların beli açıksa açıklık kapansın diye beli çekilir, karnına hevik* kapatılır, karınları sabunla sarılır ya da karınlarına çıkı (bohça) koyulurdu. Elbette ki bunları herkes yapamaz, bu işi yapan kadınlara gidilirdi.

Bunların dışında çocuk sahibi olmak için şimdi de yaygın olarak başvuru yollarından birisi de türbelere gitmektir. Bir önceki bölümde de bahsedildiği gibi Kasaba 'da özellikle kadın, çocuğunun olması için Arap Dede Türbesine gitmekte, oraya bağlanmakta, mum yakmakta ve bir adak adamaktadır. Eğer dileği yerine gelir, bir çocuk sahibi olursa adağını yerine getirmek zorundadır. Kasaba içerisinde Arap Dede Türbesinin dışında bazı evlere bağlanıldığında da çocuk sahibi olunacağı inancı yaygındır.

Kasaba sınırları dışında ise çocuk sahibi olmak için en çok gidilen yerler; Seydiler Köyü, Emirdağ'ın Balcan Köyü ve Bolvadin İlçesinde bulunan Abdülkadir Geylânî Türbesidir. Eğer bir kişinin Seydiler Köyüne gittikten sonra çocuğu olduysa, çocuk kız ise Satı, erkek ise Basri ismi ile isimlendirilmektedir. Kasaba 'da özellikle Çaybaşı Mahallesinde bu durumdan dolayı Basri isminin oldukça yaygın olduğu söylenmektedir. Emirdağ'ın Balcan Köyü'nde bulunan Balcan Sultan Türbesine tutunduktan sonra bir ailenin kız çocuğunun adını mutlaka "Balcan" koymasının gerektiği inancı Kasaba halkı arasında yaygındır. Bolvadin'deki Türbeye gelenler ise çocukları olduğunda eğer çocuk erkek ise çocuğa Abdülkadir ya da Ceylan, kız ise Ayşe Dudu adını koymaktadırlar.

1950'lere kadar Kasaba 'da çocukları olmadığı gerekçesiyle eşleri tarafından boşanmaya zorlanan, ya da eşinin dini nikâhla başka bir hanımla evlenmesine razı olmak zorunda kalan kadınlara rastlamamız mümkünken şu anda bu durum Kasaba için söz konusu değildir.

Hızlı sosyal değişim, iyileşmeler ve aynı zamanda dînî eğitimin yaygınlaşmasıyla beraber bilinç düzeyinde meydana gelen önemli gelişmeler sonucunda halk, çocuk sahibi olmak konusunda her şeyin Allah-u Teâlâ'nın takdiri olduğunu ve O'nun izni olmadan hiçbir şeyin değişmeyeceğini kabullenmiş

*Topraktan yapılmış, büyükçe kap.

görülmektedir. Halk, bu düşüncesini “Allah’ın vermediği Süleyman, ebeden alınır mı?” şeklinde atasözüne dönüştürerek en güzel şekilde ifade etmektedir.

b. Aşerme Dönemi ve Hamilelik

Aşerme dönemi hamileliğin en önemli dönemlerinden birisidir. “Kadın, halk deyimiyle “aşerme” aşamasına gelince bazı şeyleri yapmaktan, özellikle belirli nesnelere ve yiyecekleri yemekten kaçınır ya da tersine belli şeyleri yemeye özen gösterir.”⁴⁰

Aşerme dönemi, Kasaba kadınları arasında da hamilelikte en çok dikkat edilmesi gereken dönem olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı, aşerme dönemi ile ilgili pek çok halk inancı bulunmaktadır. Örneğin bir kadın aşerme döneminde devamlı ekşi şeyleri yemek istiyorsa onun çocuğunun kız olacağına inanılır. Bu konuda halk arasında “ye ekşiyi doğur Ayşe’yi” atasözü yaygın olarak kullanılmaktadır. Aşerme döneminde bir kadın elma yerse çocuğunun güzel olacağına, yine kadın, aşerme ve tüm hamilelik döneminde güzelleşmişse çocuğunun kız, çirkinleşip, yüzüne lekeler düşmüş, kirpikleri dökülmüşse erkek olacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda hamile kadının karnına bakılarak da çocuğun cinsiyeti ile ilgili tahminler yapılmaktadır. Örneğin hamile kadının karnı yuvarlak ise çocuğunun kız, sivri ise erkek olacağına olan inanç yaygındır.

Bunlara ek olarak aşerme dönemi kadına koyulan yasaklar açısından da hamileliğin en önemli dönemlerinden birisidir. Bu konuda “yaygın bir inanç da çocuğun ana karnında ilk oynadığı sırada, annenin baktığı, gördüğü, yediği nesnelere etkileyici gücünün çok daha yoğun ve belirleyici olmasıdır.”⁴¹Bu açıdan kasabalıya göre de hamile kadın çok dikkatli olmalıdır. Kasaba ‘da bu konudaki en yaygın inanç, aşeren kadının herhangi bir şeyi yemeden ya da herhangi ilgi çekici bir şeye bakmadan önce “aklımda” demesinin ve vücudunun hiçbir yerini kaşımamasının gerektiğidir.

Kasabalı ‘ya göre, bu kurala uymayan kadının çocuğunda o nesnelere aynı şekilde belirlir. Bu konuda pek çok örnek vardır. Eğer bir kadın tavşan eti yer ve “aklımda” demezse çocuğun dudağı tavşan dudağına benzer. Yine aynı şekilde kadın, zeytin, vişne, üzüm, ciğer vb. yiyeceklerden yer, aklımda demez ve bir yerini kaşırsa çocuğun annesinin kaşdığı yerde o yiyeceğin şeklinin aynen çıkacağına inanılır. Bu konudaki en ilgi çekici örneklerden birisi; gül yenmesi durumunda çocuğun vücudunda gül şeklinin çıkmasıdır. Eğer kadın gül yer ve “aklımda” demeden bir yerini kaşırsa çocuğun vücudunda gül gibi bir kızarıklık meydana gelmektedir. Bu gül, genellikle yüzde belirir. İlkbaharda açar, (yani yüzdeki kızarıklık pembeleşir) son baharda ise solar.(yani kızarıklık kaybolur)Buna en güzel örnek Kasaba halkından

⁴⁰ S. Veyis ÖRNEK, *Türk Halk Bilimi*, Ankara, 1977, s.134.

⁴¹ S. Veyis ÖRNEK, *Türk Halk Bilimi*, s.138.

bir kişinin yüzündeki bu kızarıklıktan dolayı “yüzü güllü” lakabıyla isimlendirilmesidir.

Kasaba ‘da aşırma döneminde dikkat edilmesi gereken şeyler sadece yiyeceklerle sınırlı değildir. Kadının, bunlara ek olarak çirkin ve acayip şeylere bakmaması ya da yine “aklımda” demesi gerekmektedir. Aksi takdirde kadının çocuğunda mutlaka o bakılan şeyden bir izin kalacağına inanılır.

Bunun yanı sıra Kasaba halkına göre gebe kadının eşige oturması da sakıncalıdır. Eğer kadın buna dikkat etmezse bebeğin boynuna kordon bağının bağlanacağına ve öleceğine inanılmaktadır. Kasaba ‘da eşige oturulmaz. Çünkü orası şeytanın mekânıdır. Besmele çekerek ve onu incitmeden eve girmek gerekir. Aksi halde⁴² belirttiğimiz gibi çocuğun ölmesi ile şeytan hışmına uğranmış olur. Bu durum sadece hamileler için değil herkes için geçerlidir. Çünkü şeytan “kötülük timsali” olarak düşünülür. Kapı eşiklerine oturmak, pis yerlerde besmelesiz gezmek doğru görülmez. Buralarda şeytanın, insanı çarpacağı düşünülür.⁴³

Bu tür hadiseler, insan aklını zorlamakta ve hayret verici olmakla birlikte bütün bu kaçınma ve uygulamaları sıradan bir boş inanç olarak kabul etmek sorunu çözmeye yetmemektedir. Nitekim gebe kadın, normal kadınların içinde bulunduğu ruh durumundan ayrı bir yapıdadır; endişeleri ve korkuları vardır. Bağlı bulunduğu kültürün önemli bir aşamasını yaşamaktadır. Gebe kadınla karnındaki çocuk arasında varsayılan etki mekanizması da toplum, cemaat ya da gurup önünde gerçekleşmektedir.⁴⁴ Bu anlamda yapılan mülakatlarda da kaynak kişilerin açıklama ve yorumlarının bunu durumu en iyi şekilde ortaya koyduğu görülmektedir.

B.Doğum Sonrası Anne İle İlgili İnançlar

a. Albasması

Orhan Acıpayamlı tarafından “memleketimizde al, albastı, alkarası, alanası, alkız tabirleriyle umumiyetle kırklı, lohusa ve çocuklara, nadir olarak da gebe, gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara musallat olan bir ruh veya hastalık⁴⁵ olarak tanımlanan bu inanç, Dişli Kasabası’nda da “albasması” adı altında halen mevcuttur. “Cin, peri ve şeytan olarak tasavvur edilen bu ruh, köpek, kedi, oğlak, buzağı, tilki, örümcek, kuş, gelin, erkek, kefenli, ölü, cadı, kıl ve nihayet insan ile hayvan vasıflarını bir arada bulunduran insan-hayvan şekillerinde görülmektedir.”⁴⁶

Yaptığımız mülakatlarda görülmektedir ki albasması ile ilgili olaylarda tasvir edilen ruh, daha çok insan şeklindedir. Özellikle loğusa kadınlara

⁴² Yaşar KALAFAT, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, T.K.A.E.Y, 112;Seri I, S.17,Ankara, 1990, s.49.

⁴³ Mehmet AYDIN, “Konya’daki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili”, S.Ü.İ.F.D, s:1, Konya, 1985, s.23.

⁴⁴ S. Veyis ÖRNEK, *Türk Halk Bilimi*, s.138.

⁴⁵ Orhan ACIPAYAMLI, *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara, 1974, s.74.

⁴⁶ Orhan ACIPAYAMLI, *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, s.75.

gözükmektedir. Kadını ve çocuğunu öldürmek üzere gelmektedir. Bu konuya örnek teşkil etmesi açısından kasaba halkı arasında konuyla ilgili zikredilen bir olayı nakletmeyi uygun bulduk. Görüşmecimiz halasının başından geçenleri şu şekilde anlatmaktadır:

“Halamın çocuğu olmuyordu. Devamlı albasıyor ve çocuklar ölüyordu. Bir doğumundan sonra halama kadın şeklinde tekrar albasan gelir ve halamın boğazını sıkmaya başlar. Halam da artık çocuğunun bir daha ölmesini istemediği için onunla mücadeleye girişir ve sonunda halam galip gelir. Tam albasanı öldürmek üzereyken, kadın yalvarmaya başlar.”Eğer bu yıl yaptığın tarhanaları ve kavurga* için ayırdığın buğdayları bana verirsen bir daha sana ve çocuklarına dokunmayacağım” der ve gider. Halam, nasıl olsa tarhana değil mi diyerek tarhana pişirmek ister. Ancak bakar ki tarhana tamamen kurtlanmış. Birkaç gün sonra da halamın geliniyle ben halamdan habersiz buğday kavurgası yaptık ve yedik. Ertesi gün baktık ki hiçbir rahatsızlığı yokken ahırdaki 1 yaşındaki dombay yavrusunun öldüğünü gördük. Halam, “albasan öcünü aldı” dedi.”

Bu olayda da görüldüğü gibi albasan habis bir ruhtur. Kasabalı, albasandan kurtulmak için eğer loğusanın evi toprak damlı ise damdan kamyş getirip loğusa odasında tütütmekte (yakmakta), ya da Emirdağ'ın Çatallı Köyü'nde bulunan Albasan Dede Türbesi'ne gitmektedir. Albasan Dede Türbesi, çocuğu olmayan kadınların ve örneğimizde olduğu gibi al basan kadınların götürüldüğü bir türbedir.

Albasan Dede'nin pabuç ve asasının Kasaba'nın civar komşusu olan Özburun Kasabası'nda olduğu söylenmektedir. Çatallı Köy'e gitme imkânı bulamayan bazı kişilerse Özburun Kasabası'na giderek Albasan Dede'nin pabuç ve asasını ziyaret etmektedirler. Albasan Dede ile ilgili bu anlatılanlara ek olarak, aynı zamanda evliya olan bu zatın bazen evlere geldiğinden, insanlara görüldüğünden bazen de ahırlardaki hayvanları serbest bıraktığından söz edilmektedir.

Kasaba kadınlarının tamamının bu olayla ilgili bilgi sahibi olması fakat özellikle genç neslin böyle bir şeyin mantık dışı olduğunu kabul etmekle beraber yine de olabilirlik payının bulunduğunu söylemesi yaptığımız mülakatlarda tespit ettiğimiz ilginç noktaldandır. Oysaki hekimlerin dilindeki adı “fièvre puerperale” olan bu hastalık, temizliğe riayet edilmediği hallerde mikroplardan hâsıl olan⁴⁷ ateşli bir hastalıktır.

* Kavurga: Tavada kavrulmuş buğday ya da mısır.

⁴⁷ Abdülkadir İNAN, *Hurafeler ve Menşe'leri*, Ankara, 1962, s.64.

b. Kırk Basması

Loğusa ile çocuğuna kırk gün içinde gelen hastalıklara umumiyetle kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, kırk bastı gibi isimler verilmektedir.⁴⁸ Kasaba 'da konuyla ilgili olarak yaygın olan inanç; “doğumdan sonra kırk gün evden çıkılmaması”⁴⁹ ve kırk günü doldurmamış çocuğun odasına kınası yeni konmuş gelin kız, âdetli kadın ya da yine aynı şekilde kırklı (kırk günü doldurmamış) çocuğu bulunan kadın gelirse, çocuğu kırk basacağı şeklindedir.

Buna ek olarak şu an yaygın olmasa da önceleri kırklı çocuk olan eve et ve un getirildiğinde eğer çocuk evden çıkarılmadan et ve un eve alınırsa çocuğa kırk basacağına inanılırdı. Kırk basan çocuğun ise yemeden içmeden kesileceği ve ölümcül hasta haline geleceği söylenirdi.

Kırk basan çocuğun iyileştirilmesi için Kasaba 'da uygulanan pratikler ise şunlardır: Kırk basan çocuk, eğer yeni ölen bir kimse varsa onun üzerine yatırılır; ölmüş atın kalça kemiğinin ya da saç ayağı tabir edilen demirin arasından geçirilir. Bazen de eğer mahallede iki kırklı çocuk varsa kırk basmasa bile anneleri kırklarının karışıp çocuklarının zarar görmemeleri için dikiş iğnesi değiştirler ya da bebeklerin yastıklarına demirden yapılmış bir eşya koyarlar. Bu şekilde kırk basması engellenmeye ya da kırk basan çocuk tedavi edilmeye çalışılır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Kasaba 'da özellikle genç-yaşlı bütün kadınlar arasında yaygın olan bu inancın, etkinliğini halen de sürdürmekte olduğu söylenebilir. Yapılan bu pratiklerde mantık aramadıklarını söyleyen kadınlar, “atalarımız yaptığına göre bir hikmet vardır” diye düşünmektedirler. Aynı zamanda kendilerini tatmin eden, hatta rahatlatan ve huzur veren bu manevî inançların bireysel ve toplumsal olarak yaşanması ve yaygınlık kazanması⁵⁰ için de çaba sarf etmektedirler.

C. Çocukla İlgili İnanç ve Uygulamalar

a. Çocuk Görme

“Doğumdan sonra, çocuğun gelişimini izleyen; onun anneye babayla, ailenin öteki üyeleriyle ve toplumsal evresiyle ilişkilerini düzenleyen bir dizi kural, âdet, tören, işlem ve pratik vardır. Çocuğun korunması, büyütülmesi, bağlı bulunduğu grubun ya da kültürel ortamın benimsediği, örnekleştirdiği kalıplara, değer yargılarına, kısaca modele uydurulması için birçok aşamada, erginleme işleminden geçmesi gerekir. Bu işlem ve pratikler, töre ve törenler, önem ve sıralarına göre”⁵¹ uygulanmaktadırlar.

⁴⁸ Orhan ACIPAYAMLI, *Türkiye 'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, s.85.

⁴⁹ Mehmet AYDIN, “Konya 'daki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili” s.24.

⁵⁰ Hikmet TANYU, “Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma”, A.Ü.İ.F.D, c.XXI, Ankara, 1976, s.142.

⁵¹ S. Veyis ÖRNEK, *Türk Halk Bilimi*, s.147.

Bunlardan ilki ise çocuk görme pratiğidir. Kadın doğum yaptıktan sonra akrabaları, komşuları ve yakınları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaret, hem soya ve sülaleye yeni bir üye kazandıran annenin, hem de ilerde toplum içerisinde yerini alacak çocuğun kutlanması amacı ile yapılır. Komşuluk ilişkilerinin pekiştirilmesine, şu ya da bu nedenle gevşemiş olan bağların yeni sağlamlaştırılmasına da olanak sağlayan bu kutlama ziyareti değişik adlarla anılmaktadır; en yaygın olanı “göz aydınına gitme”⁵²dir.

Kasaba 'da göz aydınına gitme, çocuğun kırkının çıkmasına yakın yapılmaktadır. Kızın annesi komşuları toplar ve kendisi de kızı ve bebek için hazırladığı hediyeleri alarak (önceleri at arabasıyla şimdi ise Kasaba 'da pat pat adı verilen basit bir motorlu araçla) kızın evine gider. “Göz aydınına” ya da “çocuk görmeye gitme” nin yaygın ve geçerli kuralı çocuğa bir armağan götürmektir. Çocuğa götürülen hediye, ziyaret edenin aileye yakınlığına ve uzaklığına, varsılığın ve yoksulluğuna, yol yordam bilişine, törelerine bağlı olup olmayışına göre değişir. Ayrıca hediyelerin seçilişinde pahalı ya da ucuz oluşunda bir takım hesapların yapıldığı da bilinmektedir.

Çünkü hediye karşılık esasına göre işler. Anne adayları gelinler, doğuracak gelin sahibi kaynanalar, evlenme çağında çocukları bulunanlar, “nasıl olsa o da benimkine getirecek” düşüncesiyle hareket ederler. Nitekim “o, benim doğumumda çocuğumu görmek için bir altın getirmişti, ben de ona bir altın götürüyüm” düşüncesi çoğu yerde geçerlidir. Bu karşılık mekanizması, hediye alıp da sırası geldiğinde karşılığını götürmek isteyen baskı altında tutmaktadır. Bu baskı sonucunda halk söyleyişle “kimse kimsenin yükü altında kalmak” istemez; uygun bir hediye ile gönül alınır. Çünkü karşılığı götürülmeyen hediye, komşuluk ilişkilerinin bozulmasına da yol açabilir.

Çocuğa götürülen hediyelerin başında çocuk giysileri gelmektedir. Ziyaretçi, ekonomik gücüne göre ya içi ve dışıyla tam bir giysi takımı ya da sadece tek bir giysi parçası götürür. Bebek takımından sonra yaygın olan bir hediye türü de altındır. Kuyumcularda kırmızı, mavi kurdelelerle hazırlanmış olan altın lira “makbul” bir hediyedir. Altın türü, gramajı, sayısı annenin ziyaretçiye yakınlık derecesi ve ziyaret edenin ekonomik gücüyle de ilgilidir.⁵³

Kasaba 'da ziyarete gidildiğinde yapılan en önemli hayır dualar ise, “gözünüz aydın”, “Allah analı babalı büyütsün”, “acısını görmeyin inşallah”tır. Bu dualar, kız ya da erkek çocuk için aynıdır. Çünkü Kasaba 'da erkek-kız çocuk ayrımı belirgin şekilde yoktur. Eğer ailenin kız çocuğu yoksa kız, erkek çocuğu yoksa erkek olması tercih

⁵² S. Veyis ÖRNEK, *Türk Halk Bilimi*, s.160.

⁵³ S. Veyis ÖRNEK, *Türk Halk Bilimi*, s.161.

edilir. Ancak kasabalı nazarında çocuğun âzada noksansız olması ve akli dengesinin yerinde olması diğerlerine göre ön plandadır.

b.Ad Koyma

“Türk hayatının hemen bütün safhalarında, tarihimiz boyunca ad alma, ad kazanma, ad verme işlemleri mühim bir mevki işgal eder. Kaynağında (yaşayış) tarzından ortaya çıkan anlayışların; inançların, davranış biçimlerinin yarattığı bu işlemlerin büyük bir kısmı, yakın zamanlara kadar hayatımızı yönlendirmiştir.”⁵⁴

Ad, “insanın toplumsal ve bireysel kişiliğin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir.”⁵⁵ Ayrıca “ad, insanın etik kişiliğinin de simgesidir.“Adımı beş para etti”, “adını anmak bile istemem”, “adı batsın” gibi deyimler de bunu göstermekte; adın çoğu kez onurla bir tutulması da bunu belgelemektedir. Bir onur zedelenmesi sonunda söylenen, “Eğer benim adım Memet ise, ben de bunu senin yanına koymam” ya da “sen benim adımı ağzına alacak adam mısın?” türünden sözler, adın kişilikle aynı tutulduğunu göstermektedir.”⁵⁶

Aynı zamanda “insanın adı, bir bakıma insanın tinsel varlığını da simgelemektedir. Kısaca söylemek gerekirse, adın sözcük anlamının, o adı taşıyana geçtiğine inanılmaktadır. Örneğin bir çocuğa demir adı verilirken bu işin psikolojik temelinde, çocuğun demir gibi sağlam ve dayanıklı olacağı isteği ve inancı yatmaktadır. Bunlara ek olarak ad, yasalara göre de zorunludur. İnsanlar bir kişinin, bir nesnenin, bir durumun ya da bir olayın adını koymadan, onu bir belirtiyile, bir sıfatla, bir özellikle nitelendirmeden rahat edemezler. Adsız biri, bir olay, bir durum tedirgin edicidir. Belli olan, belirli kılınan, bilinen şey insanoğlunu rahatlatır; kargaşayı, karışıklığı, yanılma ve yanlışlığı önler, ilişkileri düzenler.”⁵⁷

Sosyal hayatta büyük önem taşıyan ad, kasabalı için de ayırıcı bir önem taşımaktadır. Bundan dolayı Kasaba ‘da yeni doğan çocuğa güzel isimler konmasına özen gösterilmektedir. Çünkü Hz. Peygamber Efendimiz, “Siz kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleri ile çağrılacaksınız. Onun için isimlerinizi güzel isimler koyunuz”⁵⁸ buyurmaktadır. Bu nedenle kasabalı koyulan isimlerin öncelikle Kur’an’da geçmesine dikkat etmekte, daha sonra ise büyüklerin adı ya da aileden ölmüş kişilerin adları olmasına özen göstermektedir. Eğer aile çocuğuna bir türbeye adak sonucu sahip olmuşsa, çocuğa ad olarak türbede yatan zatın adı verilmektedir. Ancak toplumsal değişmelerle birlikte artık aileler çocuklarına isim seçerken bu saydığımız ayrıntılara dikkat etmeyebilmekte; o dönem için popüler olan televizyon ya da sinemadan duydukları isimleri çocuklarına koyabilmektedirler.

⁵⁴ Bahaeddin ÖGEL, *Türk Mitolojisi*, Ankara, 1971, c. I, ss.585-945.

⁵⁵ S. Veyis ÖRNEK, *Budun Bilim Terimleri Sözlüğü*, Ank,1973, s.2.

⁵⁶ S. Veyis ÖRNEK, *Türk Halk Bilimi*, s.148.

⁵⁷ S. Veyis ÖRNEK, *Türk Halk Bilimi*, s.148.

⁵⁸ Kâmil MİRAS, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 5.Baskı, A.İ.B.Y, c.12, Ankara, 1979, s.161.

Bununla birlikte çocuğa isim koyulurken diğer alanlarda olduğu gibi bazı pratiklere de yer verilmektedir. Pek çok yerde artık uygulanmamasına rağmen Kasaba halkı arasında “kimin bir çocuğu olursa, onun sağ kulağına ezanı, sol kulağına ikâmeti okusun”⁵⁹ hadisine uygun olarak çocuğa ad koyulurken çocuğun sağ kulağına 3 defa ezan, sol kulağına ise 3 defa ikâmet okunmaktadır.

“Ezan okumanın sırrı; insanın bu dünyadan çıkışında kelime-i tevhitle telkin yapıldığı gibi dünyaya gelişinde de, İslâm’ın şîârı olan kelime-i tevhîdin, Allah’ın büyüklüğünü ifade eden kelimelerin insanın kulağına ilk çarpan şey olması için olsa gerektir. Ayrıca, yaratılıştaki ilk insanı kandırdığı gibi yeni doğan çocuğa şeytanın davetinden önce, onu Allah’a, O’nun dini İslâm’a ve ona ibâdete davet için okunduğu manası da çıkarılır. Zira ezanın okunması ile şeytanın kaçtığı, uzaklaştığı da bir hadiste bildirilmiştir.”⁶⁰

c.Diş Göllesi

“Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma da, halkımızca genellikle bir törenle kutlanır. Bu törenin temelinde değişik görüşler yatmaktadır. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Yiyeyeğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci dereceden rolü olan dişin ortaya çıkışı nedeni ile düzenlenen bu tören eğlence ‘de yiyeyeği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır.”⁶¹

Ayrıca Kasaba’da bu törenlerde buğday, nohut ve mısırın kaynatılmasından yapılan ve “gölle” diye isimlendirilen yiyecek, gelen misafirlere ikram edilmekte ve eğlence yapılmaktadır. Çocuğa hediyelerini veren akrabalar ve konu komşu çocuğa uzun ömür dileyerek törenden ayrılırlar. Törene gelmeyenlere ise daha sonra bu gölleden dağıtılır, onlar da mutlaka birer hediye verirler. Ancak ilk dişi çıkan çocuğa verilen ilk hediye, dişi ilk görenin hediyesi olmalıdır. Bu kişi çocuğa bir gömlek diktirmek zorundadır.

Yalnız bu törenler, şu anda Kasaba ‘da gittikçe etkinliğini yitirmektedir. “Diş göllesi” dediğimiz bu eğlence son zamanlarda Kasaba ‘da sadece çocukları geç olanlar, yani halk tarafından “çocuklarını aramayla bulan” diye tabir edilen aileler tarafından yapılmaktadır. Yaşamın geriye dönülmez bir defalık bir süreç olması nedeniyle yapılan bu pratikte de insan hayatındaki ilklerin ne kadar önemli olduğunu bir kere daha görmemiz mümkündür.

⁵⁹ Eş Şevkani, *Neylü’l Evtar*, Kahire,1391/1971, V.155.

⁶⁰ Kâmil MİRAS, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, c.2, s.561.

⁶¹ S. Veyis ÖRNEK, *Türk Halk Bilimi*, s.162.

b. Sünnet

“İslâm’ın kabul ettiği âdetlerden birisi de, hıtan yani sünnet olmaktır. İslâm öncesi pek eski devirlere kadar uzanan bu âdet, erkek çocuğun tenâsül uzvunun ucundaki deri parçasının kesilip alınmasından ibarettir.”⁶² “Sünnet zorunluluğu, İslâmiyet’in kutsal kitabında açıkça belirtilmemiş ve buyrulmamış olmasına karşın, yine de “İbrahim Peygamber’in bu husustaki şeriatine tabi ol ayeti genel bir kural olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de sünnet geleneğinin yüzyıllar boyu sıkı ve kesin bir biçimde yerine getirilmesinde bir takım inançlar ve görüşler egemendir. Bunların bir bölümü dinsel, bir bölümü de toplumsal, hijyenik ve cinsel içeriklidir. Çocuk, sünnet yoluyla İslâm topluluğuna katılmaktadır. Böylece Müslüman bir çocuk, Müslüman olmayanlardan ayrılmaktadır. Bir Müslümanla evlenen yabancidan başka bir takım şeylerin yanı sıra çoğu zaman sünnet olması da istenmektedir. Bu durumda, sünnet, dinselliği belirten bir işaret olmaktadır. Sünnetli olanın sünnetsiz olandan daha temiz olduğu inanç ve görüşü de önemli rol oynamaktadır.”⁶³

Bu açıdan İslamiyet’le aynı uygulamanın bulunduğu tek din Yahudiliktir. “Bu dinin kutsal kitabı olan Tevrat’ta Tanrı’nın İbrahim Peygamber’den ve yakınlarından sünnet olmaları istendiği”⁶⁴ bildirilmektedir.

Konuyla ilgili olarak Kasabayı değerlendirdiğimizde Kasaba ‘da sünnet için belirlenmiş bir yaş sınırı olmadığı görülmektedir. Ancak aileler çocukta bir hastalık söz konusu değilse ilkökul dönemi içerisinde mutlaka çocuklarını sünnet ettirmektedirler. Erkek çocuğun hayatında önemli bir dönüm noktası olan sünnet, Kasabalı için dînî bir emir olduğundan dolayı olmazsa olmaz bir hadisedir. Sünnet olan çocuğa bakış açısında bir değişme meydana gelir. Bunun da en güzel örneğini “artık erkek oldun” ya da “sünnet oldun gevurluktan kurtuldun” sözleri ifade etmektedir.

Sosyal hayat içerisindeki dînî pek çok pratikte olduğu gibi sünnette de törenler yapılmaktadır. Geçmişten günümüze sünnet törenlerinde bâriz bir değişiklik olmamış ancak farklılaşan ekonomik koşullara göre teknolojinin nimetlerinden yararlanılmaya çalışılmıştır.

Kasaba ‘da sünnet törenlerinin olmazsa olmaz ögesi verilen davetlerdir. Halk arasında “ekmek yedirme” tabiri ile ifade edilen bu davetler, zengin-fakir herkes tarafından mutlaka yapılmaktadır. Davet öncesinde Kur’an okutulmakta, bu vesileyle Allah-u Teâlâ’nın işlerini kolaylaştıracağına inanılmaktadır.30-40 sene öncesine kadar yapılmamasına rağmen, ekonomik refahın artmasıyla artık sünnet törenlerinin olmazsa olmaz ögesi sünnetten bir gün önce yapılan kına geceleri olmuştur. Aileler, ekonomik güçleri oranında kına geceleri düzenlemekte ve bu mutlu günlerini kutlamaktadırlar.

⁶² A. Osman ATEŞ, *İslâm’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetler*, İstanbul, 1996, s.251.

⁶³ S. Veyis ÖRNEK, *Türk Halk Bilimi*, s.208.

⁶⁴ *Kitab-ı Mukaddes*, I.Kitap, Bap 17, İstanbul, 1997, s.18.

Sünnet günü ise çocuğa sünnet elbisesi giydirilmekte, çocuk, mahallelerde konvoy eşliğinde dolaştırılmaktadır. Eskiden süslenmiş at arabalarıyla yapılan bu gezi, şimdi arabalarla yapılmaktadır. Daha sonra evine getirilen çocuk sünnet ettirilmektedir.

Çocuk sünnet ettirildikten sonra, çocuğun kesilen parçası bir tepsiye konmakta, misafirler arasında gezdirilen bu tepsiye herkes para atmaktadır. Buna ek olarak yakın akrabalar ya da daha önceden sünnet yapan ailenin kendisinde hediyesi bulunanlar, altın takmakta ya da kendilerine getirilen hediyenin karşılığı olan bir hediye vermektedirler.

Sünnet ve hediyeleşme töreni bittikten sonra misafirler "Allah, büyük düğününü de göstereceğin" diyerek törenden ayrılmaktadırlar. Çünkü Kasabalı için sünnet, çocuğun ilk düğünüdür. Bu da Kasabalı için sünnetin ne kadar önemli olduğunun bir kanıtıdır.

Bu bilgilere ek olarak Kasaba 'da şu ana kadar toplu sünnet yapılmadığını görmekteyiz. Ancak varsıl olan bazı aileler, kendi çocuklarının yanı sıra güçlerinin yettiği kadar fakir çocuklarını da sünnet ettirmektedirler. Bu da şehir toplumlarında görmemizin zor olduğu, küçük toplumlardaki dayanışmanın en güzel örneğidir.

C. Askerlik ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

Hayatın olağan seyri içerisinde sünnet olarak ilk zorluğu atlatan toplumun erkek üyesinin karşısına çıkan ikinci önemli merhale askerliktir. 20 yaşına gelen her bireyin yapmak zorunda olduğu askerlik görevi, Kasabalı tarafından "asker ocağı, peygamber ocağıdır" diye tanımlanmaktadır. Askerlik, toplumun erkek üyeleri için bir dönüm noktası olduğundan askere gidecek bireyin bu göreve en iyi şekilde hazırlanması için Kasaba 'da askerlik öncesinde pek çok pratik geliştirilmiştir.

Askere gitme zamanını tayin eden celp emri geldikten sonra artık askere gidecek genç için hareketli günler başlamaktadır. Kasaba 'da aynı dönemde askere gidecek gençler belli olduktan sonra ise artık aynı kaderi paylaşacak bu insanlar beraber hareket etmeye başlarlar. Askere gidecek gençler, yakın akrabaları ve komşuları tarafından her gece bir yere hatta bazen birkaç yere bile gitme şeklinde davete çağırılırlar. Bu davetlerde; düğünlerde olduğu gibi davet yemekleri yapılmakta ve askere giden gençler ağırlandırılmaktadırlar. Yalnız bu davetlere askere gidecek gençler tek başlarına gitmezler. O dönemde askere gidecek bütün gençlerle birlikte davet edilen eve gidilir.

Bu davetlerde askere gidecek gençler, müzik eşliğinde oynar, eğlenir ve davet sahibini şenlendirirler. Ancak bazen bu eğlencelerde aşırıya kaçılmakta, sofralarda tahta kaşıklar kırılmakta, davete gidilen evden hatıra bahanesi ile herhangi bir şey çalınmaktadır. Askere gidecek bu gençler bu kadar rahat davranmaktadırlar çünkü

Kasabalı zor bir göreve hazırlanan bu insanları mazur görmekte, “vatan bekçisi olacaklar, eğlenmek hakları” diyerek onlara karşı hoşgörülü davranmaktadırlar.

Ayrıca bu gençler, her gün bazen ellerinde defler ve darbukalarla bazen de teyple mahalle aralarında dolaşmakta, alkış tutmakta ve oynamaktadırlar. Bu şekilde eğlenen gençler, bunun yanı sıra Kasabadaki iş yeri sahiplerinden ve Kasaba'nın zengin kişilerinden hediyeler ya da bahşiş istemektedirler.

Kasaba 'da düzenlenen asker eğlenceleri bununla da bitmemektedir. Artık hazır asker olan bu gençler için Kasaba Belediyesi tarafından bir “moral gecesi” düzenlenmektedir. Bu gecede askerler, halktan topladıkları hediyeleri açık artırma ile satarlar. Elde ettikleri gelirleri ise aralarında paylaşırlar. Ayrıca, gece geç saatlere kadar da gönüllerince eğlenirler.

Yapılan bu moral gecesinden sonra artık askere gitme hazırlıkları iyice hızlanır. Bu sırada askere gidecek gencin yakın akrabaları ve komşuları gencin ailesine ziyarete giderler. Bu ziyarete giderken hediye olarak bir tepsi baklava ya da kadayıf, bununla beraber iç çamaşır, havlu ve çorap götürürler. Bu ziyaretten dönerken hayır dileklerinde bulunur ve “yolcunuza kazasız kavuşun ya da Allah kavuştursun” derler. Arkadaşları, akrabaları ve diğer sevdikleriyle helalleşen bu gençler için artık geri sayım başlamıştır çünkü sıladan ayrılmaya ve “peygamber ocağı” sayılan asker ocağına gitmeye artık sayılı günler kalmıştır.

Askere uğurlama zamanı geldiğinde ise gençler için Kasaba meydanında bir uğurlama töreni yapılır. Ancak bu törenin evvelinde belediye hoparlörlerinden bütün Kasabalı törene davet edilir. Çünkü askere giden genç, uzun bir süre memleketinden ayrı kalacak ve son bir kez sevdikleriyle helalleşmek isteyecektir.

Bu törende öncelikle bir vaiz, askerliğin, vatan korumasının ve daha da mühimi şehitlik mertebesinin erişilmezliğinden bahseden bir konuşma yapar ve hep birlikte dua edilir. Dua sonrasında bu gençler son defa sevdikleriyle helalleşirler. Bu anlar oldukça duyguludur ve Kasaba 'da gözyaşı seli yaşanır. Bu sırada askere giden gencin ailesinden ya da akrabalarında bazıları gence, otobüsüne binmeden önce harçlık verirler. Son sözler söylenir ve gençler önce Allah'a sonra kendilerine emanet edilerek kışlalarına uğurlanırlar.

Artık ailelerin gençler için dua etme, mektup ve telefonlarını beklemekten başka yapabilecekleri bir şey kalmamıştır. Telefonun yaygın olmadığı dönemlerde Kasaba 'da askerden haber getiren tek araç, mektuptur. Bundan dolayı asker mektubu Kasaba 'da büyük önem taşımaktadır. Askerden gelen ilk mektup büyük bir sevinçle karşılanır, heyecanla okunur ve çocuğun ilk dişini kutlamak için pişirilen, nohut, buğday ve mısırdan oluşan ve Kasaba 'da “gölle” adı verilen yemek pişirilirdi. Ve bu yemeğe “asker göllesi” adı verilirdi. O gün, konu komşu asker mektubu gelen eve toplanır ve bir eğlence düzenlenirdi. Eğlenceye katılmayanlara ise daha sonra pişirilen bu gölleden dağıtılır ve müjdeli haber verilirdi.

Haberleşmenin kolay olmadığı o günlerde askerdeki oğlundan, kardeşinden, nişanlısından ya da eşinden mektup bekleyenlerin en çok yolunu gözdedikleri kişi postacıydı. Ancak günümüzde teknolojinin sunduğu nimetler sayesinde haberleşme ve ulaşım oldukça kolaylaşmış ve bundan dolayı da şehirlerde olduğu gibi Kasaba halkı arasında da mektup geleneği hemen hemen ortadan kalkmıştır. Bu da teknolojinin kültürün bazı öğelerini nasıl köreltiğinin önemli bir göstergesidir.

D. Evlilik ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

Türk hayatında ev ve evlilik, çocuk sahibi olmak, en mühim kaidelerden biridir. İnsan ev-bark sahibi olunca, bulunduğu toplulukta itibar kazanır. Çocuk sahibi olunca da itibarı yükselir. Türk hayatının her safhasında yaşamımıza, hareketlerimize yön veren inançlarımızın rolü burada da devam etmektedir.⁶⁵

Elbette ki bütün bu inanışlar ve gelenekler yaşanan bölgenin coğrafi özelliklerine, ekonomik yaşamlarına ve en önemlisi de kültürüne göre değişiklik arz etmektedir. Kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın insan hayatındaki en büyük değişiklik evlilikle başlamaktadır. Bu çerçevede Kasaba 'da evlenme yaşı kız için 15-20, erkek için ise 17-25'tir. Bu yaşlar dışında yapılan evlilikler oldukça nadirdir.

Kasabalı için evliliğe atılan ilk adım, kız bakmadır. Ailelerin çocuklarını evlendirirken dikkat ettiği ilk özellik, anlaşabilecekleri bir aile bulmaktır. Kasaba 'da yaklaşık 20 yıl öncesine kadar kızla-erkek, eş seçme hakkına sahip değildi. Nişanlı olan çiftler bile birbirlerini ancak nikâhta görebilirlerdi. Şu an ise daha çok, anlaşarak evlenme usulü tercih edilmektedir.

Bununla birlikte erkek ailesi açısından, gelin alacakları kızın eli-yüzü düzgün, sağlıklı olması da oldukça önemlidir. Kasaba 'da makineli tarıma geçilmeden ve hayvancılığın da bu kadar yaygın olmadığı dönemlerde kızda aranan önemli bir özellik de, kızın ailesinin geniş ve verimli tarlaları olmasıdır. Ancak şu an rençperliğe rağbet kalmamış, özellikle ülkede yaşanan ekonomik koşulların da etkisi ile eğer oğlanın işi yoksa kendisini de yurt dışına götürmesi için, ailesi yurt dışında çalışan kızlar tercih edilir hale gelmiştir.

Kız tarafı için de aynı şekilde oğlanın, sağlığı yerinde ve eli iş tutan bir kimse olması, buna ek olarak da askerliğini yapmış olması tercih edilmektedir. Fakat ne yazık ki Kasaba 'da televizyon kültürünün de büyük etkisiyle yaşanan sosyal değişimle "kız kaçırma" hadiselerinde oldukça büyük bir artış meydana geldiği dikkat çekmektedir.

Kız bakma aşamasında, akrabalar, komşular ve bu işte tecrübeli olan, Kasabalı tarafından "çöpçatan" denilen kişiler oldukça etkilidirler. İstenilecek kıza karar verildikten sonra iki kadın herhangi bir bahane ile kız tarafının ağızını yoklamak için

⁶⁵ Yaşar KALAFAT, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, s.87.

kızın evine uğrar. İzlenimleri olumlu ise ailecek kızı istemeye giderler. Hal hatır sorulduktan sonra ailenin büyüğü “Allah’ın emri Peygamber’in kavli ve içtihat âlimlerinin içtihadı ile kızını oğlumuzu istiyoruz” der. Kızın babası düşünmek için biraz süre ister, “hayırlıysa olsun” der. Bu dönem içerisinde kız tarafı, erkek tarafının, ailelerine uygun olup olmadığını araştırır ve kızlarının görüşünü alır. Eğer sonuç olumlu ise, erkek tarafına tekrar gelmeleri için haber verilir. Bu kez erkek tarafı yakın akrabaları ile birlikte kız tarafına gider ve kız tekrar istenir.

“Evet” cevabını alana kadar erkek tarafı araya soğukluk getireceği düşüncesiyle kesinlikle “su” içmezler ve hatta bir şey yememeye de özen gösterirler. Evet cevabı alındıktan sonra ise iki tarafın iyi anlaşması için “tatlı yiyelim, tatlı konuşalım” denir ve lokum yenir. Daha sonra söz yüzükleri takılır. Buna “kız bitirme” denir. Bu işlemden sonra düğünün yapılacağı tarihin yakın ya da uzak oluşuna göre diğer âdetler sırayla yapılır.

Kasaba’ da sözden sonra, nişan töreni yapılır. Törenin bir gün öncesinde gelin kız, törenine davet edilecek kişileri tek tek dolaşır, onlara lokum ve çerez dağıtarak, onları nişana davet eder. Nişan töreninde ise geline mihir olarak verilen altınlar takılır. Aynı zamanda davetliler de hediye olarak para ya da altın takarlar. Nişandan sonra kız tarafı erkek tarafına “tatlılık” adı altında iki tepsi baklava, bir tepsi peksimet ve damadın anne, baba ve kardeşlerine “dürü” denilen özellikle erkek için iç çamaşırı, gömlek, kazak, mendil ve çoraptan kadın içinse; erkekten farklı olarak yelek ve bir eşarbin bulunduğu hediyeleri bir tepsi içerisinde gönderir. Erkek tarafı ise karşılık olarak tepsilerle çerez gönderir.

Düğüne kadar olan süreç içerisinde dini ve resmî nikâh çoktan yapılmıştır. Ve hızlı bir şekilde geleneksel pek çok tören yapılmaktadır. Bunlardan birisi de erkek tarafının, kız tarafını hamama götürmesidir. Bu âdete “gelin hamamı” denir. Kız tarafı hamamda gönüllerince eğlenir. Erkek tarafı ise onları en iyi şekilde ağırlamaya çalışır.

Diğer bir âdet ise “paralı hamursuz”dur. Kız tarafı su, soda, yoğurt, yumurta ve undan yapılan içerisinde demir paralar gizlenen üzerleri süslenmiş iki büyük, bir küçük ekmeği (hamursuz) erkek tarafına yollar. Küçük ekmeğin damadın, büyükler ise ailenin hediyesidir.

Düğüne bir hafta kala ise “gelin kız”ın arkadaşlarından o aileyi iyi tanıyan sayıları en az 7-8, en çok 20 kişilik bir grup, o ailenin akrabalarını, komşularını ve tanıdıklarını düğüne davet etmek için bütün kasabayı dolaşırlar. Buna “okucu gezme” denir. Okucu gezen kızlar, hem halkı düğüne davet ederler hem de sabun dağıtırlar.

Uzak akrabalara ve komşulara küçük el sabunu, çok yakın akrabalara ise 5’li el sabunları dağıtılır. Aynı zamanda bugünlerde kız tarafı yeni kurulan aile için belirlenen eve kızın çeyizini götürürler ve çeyizi evin duvarına çivilerle çakarlar. Ayrıca evi çift için döşerler.

Düğüne kadar olan süreç içerisinde kız ve erkeğin en büyük destekleri olan sağdıçları unutulmamalıdır. Kasaba' da kızın sağdıçına "kardeşlik" denir ve bekârdır. Erkeğin sağdıçısı ise evlidir.

Düğün, Kasaba' da üç gün sürer. Bu üç gün içerisinde erkek tarafı her gün düğün yemeği çıkarır. Cumartesi öğle ve akşam olmak üzere iki kez kadınlar düğün yapar. Erkekler ise sadece cumartesi akşamı eğlenirler. Cumartesi sabah gelin kız, gelinlik giyer ve yüzüne Kasaba 'da "pullal" adı verilen bir örtü örtülür. Bu örtüyü ancak kayınvalide açar. Akşam ise gelin kıza "bindallı" adı verilen yöresel kıyafet giydirilir. Damat ise cumartesi günü, bütün gün giydiği takım elbisenin üzerine "akile" adı verilen renkli bir entari giyer, yine aynı şekilde kendisi gibi akile giyen sağdıçıyla beraber köy odasında gelen misafiri ağırlar.

Cumartesi gece yarısı misafirler dağıldıktan sonra kızın çok yakın arkadaşları ve akrabaları kızın ellerine ve ayaklarına kına yakarlar. Yalnız bu kınayı yakmanın şartı: kınayı yakan kimsenin anne ve babasının sağ olmasıdır. Kasaba' da buna "başı bütün kişi" denir. Böylece kızın eşinden hiç ayrılmayacağına ve eşiyile devamlı huzurlu olacağına inanılır. Aynı zamanda yine yeni çiftin mutluluğu için gelinin kocasının evine oruçlu gitmesi gerektiği de önemli bir husustur.

Pazar günü ise sabah gelin kıza gelinliği giydirilir ve başına değişik, renkli tüylerden, çiçeklerden ve zambak yapraklarından oluşan bir taç takılır. Buna "duvak" denir.

Kız ailesiyle helalleşir. Bu sırada erkek tarafı süslenmiş bir gelin arabasıyla birlikte bir konvoyla gelin almaya gelir. Dua yapılır ve kız, ailedeki en yaşlı ve saygın kişi tarafından damadın babasına teslim edilir. Erkek tarafı büyük bir sevinçle para saçar ve gelini gelin arabasına bindirip Kasaba sokaklarında dolaştırarak evine getirir. Akşam davetlilere yemek verilir, dua edilir, çifte mutluluklar dilenerek damat, gerdek odasına koyulur.

Ertesi gün, konu komşu toplanır ve gelinin çeyizine bakmaya gelir. Buna "gelin görme" denir. Evliliğin 3.günü ise gelin, ailesine götürülür. Kız tarafı yemek hazırlar ve damadın ailesini ağırlar. Buna "ana daveti" denir. İki hafta sonra ise kız tarafından erkek tarafına iade-i ziyaret yapılır. Bu şekilde ailelerin kaynaşması ve yeni evli çiftin uyum problemi çekmemeleri sağlanır.

Konuyla ilgili olarak yapılan mülakatlarda evlilik öncesi ve sonrasında yapılan bu geleneksel törenlerin doğuşuna neden olan halk inançlarının çıkış noktaları üzerinde durularak görüşmecilere konuyla ilgili sorular yöneltmiştir. Çoğunlukla "âdet, kanundur", "atalarımızdan böyle gördük, böyle devam ettiriyoruz" cevabı ile karşılaşmıştır. Bu da halk inançlarının yüzyıllar boyunca nesilden nesle ufak tefek yorum farkları dışında bozulmadan günümüze kadar nasıl geldiğinin bir göstergesi sayılabilir.

D. Ölüm ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

a. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Halk düşüncesi, ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olarak alışlagelmişin dışındaki bir takım davranışları; araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanışlarını; meteorolojik olayları; hayvanların hareket ve seslerini; düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir ön belirtisi saymaktadır.⁶⁶ Buna ek olarak bilinçaltında biçimlenen çeşitli görüntülerin, simgesel bir takım çağrışımlarla da desteklenerek gerek düşü gören, gerekse yakınları için, bir ölüm belirtisi olarak yorumlanması da oldukça yaygındır. Çeşitli düşleri konu edinen “Yıldız name”, “Rüya Tabirleri”, “Fal Kitapları” vb. yayınlardaki geleneksel bilgiler ve yorumlar da bu tür inanmaların halk arasındaki yaygınlığını ve gerçekliğini artırmaktadır. Ayrıca halk arasında “rüya tabircisi” hocalar, yaşlılar ve bu konudaki geleneksel bilgileriyle tanınmış kimseler de bulunmaktadır.⁶⁷Bu konuda Kasaba’ da

1-)Rüyasında salâ veren kişinin ailesinden birinin,

2-)Rüyasında evinin direği yıkılan kişinin evinin reisinin,

3-)Evinin duvarlarını içe göçmüş gören kimsenin ev ahalisinden, dışa doğru göçmüş gören kimsenin uzak akrabalarından ya da komşularından birinin,

4-)Rüyasında ön dişleri dökülen kimsenin ev ahalisinden, yan veya arka dişlerinden bir veya bir kaç dökülen kimsenin ise yakınlarından ya da komşularından birinin öleceğine inanılır.

Bu anlamda hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezi güçleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları da bu tür inanmaların oluşmasında evrensel bir çizgiye erişmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Evcil ve yabancı hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları yaklaşan bir ölümün ön belirtisi ve işareti olarak yorumlanmaktadır.⁶⁸

Kasaba’daki hayvanlarla ilgili en belirgin inanış ise baykuş ötmesiyle ilgilidir. Kasabalı yalnız virane yerlerde öten baykuşun eve uğursuzluk ve bunun yanında bir ölüm getireceğine inanır.

Bunlara ek olarak “ay ve güneş tutulması, yıldız kaymaları, şimşek çakması ve gök gürlemesi gibi olaylar da halk inanmalarında çoğu zaman ölüme ön belirti sayılmaktadırlar. Ay ve güneşin tutulmasını korku verici bir olay olarak yorumlayan halk düşüncesi, yeryüzüyle gökyüzü arasındaki sıkı dinsel ilişkinin analogik sonucu yeryüzünde de, gökyüzündekine benzer korku verici olaylar beklemektedir.”⁶⁹

⁶⁶ S. Veyis ÖRNEK, *Anadolu Folklorun’da Ölüm*, A.Ü.D.T.C.F.Y:218, 2.Baskı, Ankara, 1979, s.15.

⁶⁷ S. Veyis ÖRNEK, *Anadolu Folklorun’da Ölüm*, s.25,26.

⁶⁸ S. Veyis ÖRNEK, *Anadolu Folklorun’da Ölüm*, s.15.

⁶⁹ S. Veyis ÖRNEK, *Anadolu Folklorun’da Ölüm*, s.24.

Kanaatimizce kurulan bu bağıntılarla birlikte halk, hayatın hızlı temposu içerisinde kendisi için bir an olsun ölümü hatırlamakta ve hissettiği bu manevî ağırlığı, dünya kadar ahiret için de çalışarak ve kaybettikleri yakınlarının ardından hasenatlar yaparak hafifletmeye çalışmaktadır.

b. Sekerat Hali ve Ölüm

Ölüm hastalığı anlamına gelen sekerat hali; insanın dünya ile olan bağlantılarını kopardığı, artık kimsenin kendisine yardım edemeyeceği, dönüşü olmayan bir sürecin başlangıcı anlamına gelir. Hayatın her safhasında olduğu gibi, ölüm anında da insanlar, inançların etkisiyle ortaya çıkan pek çok geleneksel işleme başvururlar.

Kasaba 'da sekâret halindeki bir hasta için yapılan son vazifeler erkek ve kadın için farklılaşmaktadır. Eğer hasta erkekse, hastanın tırnakları kesilmekte, koltuk altları temizlenmekte, hasta yıkanmakta ve hastaya abdest aldırılmaktadır. Temiz bir yatağa yatırılan hastanın başında ruhu kolay teslim etmesi için bilenler tarafından Yasin okunmaktadır. Hastanın başında, Hz. Peygamber Efendimiz 'in sünneti gereğince devamlı telkin getirilmekte⁷⁰, ancak hasta ne telkine ne de tövbe-istiğfara zorlanmaktadır. Bu, sadece hastaya teşvik içindir.

Yaygın olan inanca göre "sekâret halindeki kişinin başına şeytan gelmekte ve kişiyi son nefeste kandırıp kendi safına çekebilmek için ona su uzatmaktadır. Eğer kişi şeytanın elinden o suyu alıp içerse, artık o, şeytanın avânesinden olur. Aksi takdirde şeytan kahrolur ve hastadan uzaklaşmak zorunda kalır. Bundan dolayı Kasaba 'da sekâret olan kişiye su verilmekte, eğer mümkünse zezem olması makbul tutulmaktadır. Çünkü inanca göre zezem suyu kutsal yerlerden gelmiştir ve hastanın ruhunu teslim etmesini kolaylaştıracaktır.

Kadınlar içinse durum biraz daha farklıdır. Sekâret halindeki kadının başında, erkekler için yapılan son vazifelere ek olarak öd ağacı yakılmaktadır. Çünkü inanışa göre Hz. Âdem ile Havva, cennetten yeryüzüne gönderildiklerinde çıplaktırlar. Bunu gören öd ağacı, 3 yaprak Hz. Âdem'e, 7 yaprak Hz. Havva'ya verir. Ve onların ayıplarını örterek, utanmalarını engeller. Bundan dolayı da Allahu Teâla, öd ağacına cennet kokusu olma şerefini bahşeder. Bu yüzden öd ağacı özellikle Kasaba'nın büyüklerine göre kutsal bir ağaç sayılır. Bazen de, hastanın başında öd ağacının yanı sıra Arabistan'dan getirilen, "Kâbe kamışı" denilen güzel kokulu çubuklar yakılmaktadır. Böylece etrafı saran güzel koku ile hastanın ruhunu daha kolay teslim edeceğine inanılır.

Buna ek olarak, hastanın başına, el ve ayaklarına kına yakılmaktadır. Bunun sebebi ise, ölü kabire ilk konulduğunda ölünün kadın olduğunun anlaşılmasıdır.

⁷⁰ Kamil MİRAS, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, c-4, s.530-534.

Ölüm olayından sonra yapılan pratikler de aynı şekilde kadın ve erkek için farklılık arz etmektedir. Çünkü erkekler arasında bu konuda manevî halk inançlarından doğan geleneksel düşünceler egemen değildir. Ölü, İslâm'ın emrettiği şekilde yıkanır ve kefenlenir. Defnedilmek üzere tabutuna konur.

Ancak ölü, kadınsa iş bu kadarla sınırlı değildir. Yıkanmak için hazırlanan ölünün eğer sekâret halinde el ve ayaklarına kına yakılmadıysa kına yakılmakta; ölü, dualarla yıkanmaktadır. Kefenleme işlemine gelindiğinde ise yine ölünün kabirde kadın olduğunun fark edilmesi için ölünün kefenine özellikle kefenin baş ve ayakucuna kına saçılmaktadır. Kefenleme işlemi bittikten sonra ölü, tabuta konmaktadır. Eğer ölü, bekâr bir genç kız ise, tabutun baş kısmına gelin duvağı örtülmekte, bunun dışında ise sadece ölünün kadın olduğunun belli olması için tabutun baş kısmına bir eşarp örtülmekte ve bu şekilde kabristana götürülüp, defnedilmektedir.

Definden sonraki gün ise, taziye ziyaretleri başlamaktadır. Akrabalar ve komşular acılı aileye başsağlığı dilemeye giderler. Bu, kederli ailenin acısını hafifletmek ve yaşadıkları ruhsal sarsıntıyı dengelemek için avutucu sözler söylenerek yapılan bir ziyarettir ve yaşanan acının paylaşıldığını göstermek için yapılmaktadır.⁷¹

Kasaba 'da cenaze için yapılan bu son vazifelere baktığımızda dikkatimizi çeken en çarpıcı nokta kadın ve erkek davranışlarının birbirinden oldukça farklı olmasıdır. Bu farklılığın nedenini araştırdığımızda karşımıza şu sonuçlar çıkmıştır.

1-)Erkeklerin okuma-yazma oranı kadınlara göre oldukça yüksektir. Bundan dolayı erkekler kadınlardan daha fazla bilgilidirler. Ve bu bilgilerini kitaplardan ya da din konusundaki yetkili imam, vâiz ya da müftü gibi kimselerden edinmişlerdir. Ancak kadınların bu imkânları olmadığından bilgilerini dînî alanda eğitimi hatta hiçbir yetkinliği olmayan mahalle hocası tabir edilen kimselerden edinmişlerdir.

2-)Bu eşitsizlik, sadece sekâret halinde değil, ölüm sonrası davranışlara da büyük ölçüde yansır. Örneğin kadın ölü için tayin edilen gassal, bu konuda hiçbir eğitimi ve bilgisi olmayan oldukça yaşlı kişilerdir. Bundan dolayı bu işi, büyüklerden nasıl gördülerse o şekilde yapmaktadırlar. Erkeklerde ise bu işlemi daha çok din görevlileri usulüne uygun şekilde yerine getirmektedirler.

3-)Daha önce de bahsettiğimiz gibi Kasabalıya göre “âdet, kanundur” ancak Kasaba'daki son zamanlardaki sosyo-kültürel değişime bağlı olarak, bazı örf ve âdetler etkinliklerini yitirmeye başlamışlardır. Ancak bu değişim kadınlarda erkeklere göre daha zordur. Çünkü kadınlar, erkeklerden daha duygusaldırlar ve ölüm konusunda olduğu gibi pek çok konuda da halk inançlarının etkisinden kurtulamamakta ve bundan doğan gelenekleri hâlâ sürdürmeye çalışmaktadırlar.

⁷¹ S. Veyis ÖRNEK, *Anadolu Folklorun'da Ölüm*, s.92.

c. 7. 40. ve 52. Geceler

“İnsan hayatındaki mühim merhaleleri teşkil eden ve yaşayışımızda mühim yeri olan”⁷² her şeyde, inançların rolü büyüktür. Ancak bilgisizlik ya da farklı yorumlar nedeniyle ortaya çıkan bazı yanlış inançlar ise dinin özünden uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Ölüm konusunda, bu tür inançlardan doğan âdetlerden birisi de ölünün “7, 40 ve 52’ sini yapma”dır.

Kasaba ‘da ölüm hadisesi üzerinden bir hafta geçinceye kadar ölü evinde yemek pişmez. Konu komşu ve akrabalar yemek getirirler. En çok yapılan yemek ise börektir.7. gün ise ölünün ailesi Mevrit okutur. Ve akşamında konu komşuya ve fakirlere yemek verilir. Kasaba ‘da yaygın olan görüşe göre ölünün bedeni 7. gün çürümeye başlar, eğer Kur’an okutulur ve yemek verilirse ölü acı çekmez ya da azabı hafifler.

40. gün ise yine ölünün ardından Mevrit okutulur ve gün sayısına uygun olarak 40 yufkanın içerisine helva konur ve kırk kişiye dağıtılır.40. gün ise ölünün burnunun cesedinden ayrılacağı ve helvanın kokusu ile bu azabı hissetmeyeceğine inanılır.

52. günde yine Mevrit okutulur ve yemek verilir. Bu gün ise ölünün bedeninin tamamen parçalanacağına, kemiklerinin ayrılacağına ve bundan dolayı ölünün büyük bir azap çekeceğine inanılmaktadır. Bu günlerde verilen yemeklerde halk, yemekten ayrılırken ölünün ailesine ve yakınlarına “geçmişlerinizin canına değsin” der. Çünkü inanışa göre yedirilen bu yemekler ve okunan Kur’an-ı Kerim, aynen ölü tarafından hissedilmektedir. Ayrıca, yaygın olan âdetlerden birisi de davet yemeğinden sonra “canına değsin” demeden önce ölen kişinin isminin zikredilmesidir. Çünkü Kasabalıya göre hazırlanan bu yiyecekler ölüye aynen sunulmakta, ancak belli bir isim zikredilmediği için bu yiyecekler, geri çekilmektedir. İşte bundan dolayı özellikle isim zikretmek gerekmektedir.

Bu geleneksel pratikler, genç-yaşlı bütün Kasabalı tarafından yerine getirilmektedir. Ancak özellikle genç kuşak, bunun mantıklı olmadığını, fakat artık halk arasında bir tabu haline gelen bu inançları ve pratikleri ortadan kaldırmanın çok zor olduğunu düşünerek kendilerinin de bunları devam ettirdiklerini ifade etmektedirler.

Bize göre ise; Kasaba ‘da erkeklere nazaran kadınlarda daha yaygın olan bu inançlar ancak, “insanların gördüğünü gerçekten görür, düşünür, anlar ve eleştirdikten sonra kabul veya reddeder hale getiren”⁷³ kaliteli bir din eğitimiyle ortadan kaldırılabilir.

⁷² Yaşar KALAFAT, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, s.119.

⁷³ Beyza BİLGİN, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, A.Ü.İ.F.Y, Ankara, 1988, s.19.

d.Kabir Ziyaretleri

Kabirler, insana ölümü hatırlatan mekânlardır. Bu açıdan kabir ziyaretleri Hz. Peygamber Efendimiz tarafından da yapılmış ve tavsiye edilmiştir.⁷⁴

Kasaba 'da da kabir ziyaretleri kadın-erkek, yaşlı-genç ayrımı olmaksızın herkes tarafından yapılmaktadır. Kabir ziyaretleri genellikle bayramlardan bir gün önce yani arefe günleri ya da bayramlarda yapılmaktadır. Bu günlerde sabah ezanında kabirlerin başına gidip, Kur'an ya da Fatıha okumanın ölü tarafından sanki karşılıklı konuşmuş gibi hissedileceğine, eğer kabre varılmaz da bulunulan yerden okunursa sanki ölüye okunan duaların mektupla iletilmiş gibi olacağına inanılmaktadır. Bundan dolayı kabirlere gitmek daha efdal tutulmakta ve böylece de Kasaba halkının hemen hemen hepsi kabir ziyaretlerini aksatmamaktadırlar.

Kasabalıya göre kabir ziyaretlerinde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Ve kabirlere gereken saygı gösterilmelidir. Örneğin üzerine basıldığında ölünün kemiklerinin titreyip, azap duyacağına inanıldığından etrafı çevrilmemiş kabirlerin üstüne basmak kesinlikle sakıncalıdır.

Diğer dikkat edilecek bir husus ise; kabir ziyaretlerinde kişilerin ölçülü hareket etmeleri gerekliliğidir. Kabirlerin başında ağıt yakmak, ağlamak, feryat etmek kesinlikle hoş görülmez. Aynı zamanda kabir ziyaretlerinde Kur'an okuma ve dua etmenin dışında kabirlerin temizliği de yapılmaktadır. Kabirlerin etrafını saran zararlı otlar temizlenmekte ve kabirler sulanmaktadır.

Kasaba 'da kabir ziyaretlerinin önemli özelliklerinden biri de, Kasabalının sadece kendi akrabalarını değil de bütün tanıdıklarını imkân dâhilinde ziyaret etmeleridir. Böylece kabir ziyaretleri, halkın bir araya gelip, acı bir vesileyle de olsa birbirlerinin hal hatırlarını sorma, birbirlerinden haberdar olmalarına da yardımcı olmaktadır. Ancak şu kadarını da söylemeliyiz ki Kasaba 'da kabir ziyaretleri; özellikle Kasaba halkının çiftçilik yapması ve arazilerinin de oldukça geniş olması nedeniyle sadece arefe ve bayram günlerinde yapılmaktadır. Bunun dışında ise halkın topluca kabir ziyareti yaptığı başka günler yoktur. Bu günler dışında yapılan ziyaretler sadece bireysel kalmaktadır.

Sonuç

Konu ile ilgili oluşturulan teorik çerçevenin yanı sıra, katılımlı gözlem ve mülakat tekniklerini kullanarak nitel yöntemlerle Afyon İli, Bolvadin İlçesi'ne bağlı Dişli Kasabası'nda gerçekleştirilen bu araştırmada kasabadaki manevî halk inançları tespit ve sosyolojik açıdan tahlil etmeye çalışılmıştır. Öncelikle görülmektedir ki manevî halk inançlarının çoğu, teknolojinin ve bilimin etkilerinin Kasaba 'ya yansımadağı dönemlerde ortaya çıkmıştır. Kasaba 'da bugüne kadar etkisini devam ettiren inançlar olduğu gibi, zamanla yalnızca ferdi vakalarla sınırlı kalan ya da tamamen ortadan kalkan manevi halk inançlarına da rastlamak mümkündür. Bu

⁷⁴ Kamil MİRAS, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, c.2, s.399.

bağlamda Kasaba 'da türbe ile ilgili manevi halk inançlarından çaput bağlama, mum yakma davranışları tamamıyla ortadan kalkmış olup, türbedeki zat için adak adayarak kurban kesme davranışı ise yalnızca ferdi vakalarla sınırlıdır. Sosyal hayatın en önemli merhalelerinden olan doğumla ilgili olarak görülen manevi halk inançları ise daha çok çocuk sahibi olma, dünyaya gelen çocuğun ve annenin sağlığının korunması ile ilgili konularda ortaya çıkmaktadır. Bu tür inançlar da Kasaba 'da doktorun olmadığı ya da kasaba haricinde sağlık imkânlarına ulaşımın güç olduğu dönemlerde yaygın olarak görülmekte iken bugün öncelikle modern tıbbın yardımına başvurulmakta, çözümsüz kalınan durumlarda ise “ denemekle ne kaybederiz” mantığıyla bu tür inançlardan medet umulmaktadır.

Çocuk sahibi olmakla birlikte, aileye ve topluma yeni katılan ferdin toplumsallaştırılması için isim koymakla başlayan süreç, sünnet, askerlik ve evlenme ile devam etmektedir. Bu dönemlerin her birinde dönemin kendi karakterine uygun olarak farklı manevi halk inançlarının görüldüğünü söylemek mümkündür. Nitekim kişinin ismiyle müsemma olacağına inanıldığı için çocuğa güzel isimler konulmaya çalışılmakta, isim konulurken çocuğun kulağına ezan okunarak iyi bir insan olarak yetişmesi için ilk adımın atıldığına inanılmaktadır. Aynı şekilde erkek çocukların sünnet ettirilmesi konusunda dini hassasiyetlere özellikle dikkat edildiği görülmektedir. Bununla birlikte günümüzde bu tür törenlerin daha çok bir eğlence ve gösteriş vesilesi olarak kullanılmaya başladığı da dikkatten kaçmamaktadır. Buna ek olarak Kasaba 'da askere gitme ve evlenme hadiseleri de değişik manevi halk inançlarının yaşatıldığı törensel dönemler olarak büyük önem arz etmektedir.

Kasaba 'da ölümle ilgili olarak da önemli manevi halk inançları bulunmaktadır. Dünya hayatının sonu, kişinin Yaratanına kavuştuğu bu dönemde sekâret hali, ölüm, defin ve ölen kimsenin 7,40 ve 52. geceleri ile ilgili görülen manevi halk inançlarının diğer dönemlerin aksine kuvvetle etkisini devam ettirdiği görülmekte ve bu inançlar, özellikle kasabalı kadınlar tarafından özenle devam ettirilmektedirler.

Genel olarak değerlendirildiğinde kasabadaki manevi halk inançlarının daha çok kadınlar arasında yaygın olduğu görülmektedir. Bu durum kadınların eğitim seviyesinin düşük olmasıyla ilintilidir. Bu anlamda kasaba 'da hâlâ geleneklerin etkisini sürdürdüğünü gözlemlemek mümkündür. Kasabalıya göre ailenin maişetini sağlamak erkeğe, ev işleriyle ilgilenmek de kadına düşmektedir. Kadın, hiçbir zaman erkek için para kazanmaz. Ancak bu durumun daha çok yaşlı kuşak için geçerli olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Çünkü genç kuşak, kız erkek ayrımı yapmaksızın çocuklarını okutmaya çalışmakta ve çocuklarının kendi ayakları üzerinde durabilen, meslek ve gelir sahibi kimseler olmalarını istemektedirler. Bu anlamda genç kuşak içerisinde manevi halk inançlarının daha az etkin olduğunu gözlemlemek de mümkündür. Modernleşme süreci ile birlikte ülkemizin yaşadığı değişim ve dönüşümler, Kasaba'nın önemli şehir merkezlerine yakın bir yerde bulunması özellikle

1960'lı yıllardan sonra yaşanan Kasabadan Almanya'ya göçün etkisiyle ailelerin ekonomik durumunda meydana gelen iyileşmeler, farklı kültürleri tanıma ve bir arada yaşama tecrübesinin yaygın oluşu bu tür inanç ve uygulamaların sorgulanmasını gerektirmiştir.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim

ACIPAYAMLI, Orhan; *Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974.

ATEŞ, Ali Osman; *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehli Kitab Örf ve Adetleri*, Beyan Yayınevi, İstanbul, Şubat, 1996.

AYDIN, Mehmet; *"Konya'daki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili"*, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:1, S.Ü. Basımevi, Konya, 1985.

BAYAR, Muharrem; *Anadolu'nun En Eski Şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi*, C.I, Ankara, 1996.

BİLGİN, Beyza; *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1998.

ÇELİK, Ali; *"Asr-ı Saadet'te Halk İnançları"*, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, Beyan Yayınları, 5.Cilt, İstanbul, 1994.

DÖNMEZER, Sulhi; *Toplumbilim*, 11.Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 1994.

ERDİL, Kemalettin; *Yaşayan Hurafeler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.

FIĞLALI, E. Ruhi; *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, 3.Baskı, Selçuk Yayınevi, Ankara, 1986.

GÜNAY, Ünver; *Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dînî Hayat*, İstanbul, Ağustos, 1999.

GÜVENÇ, Bozkurt; *Kültür'ün ABC'si*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

HITTI, Philip K.; *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınları, C.1-2, İstanbul, 1989.

İNAN, Abdülkadir; *"Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları"*, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1952.

_____; *Hurafeler ve Menşeleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Batıl İnançlar Serisi, Ankara, 1962.

KALAFAT, Yaşar; *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:112, Seri I, Sayı: A.17, Ankara, 1990.

KATIPOĞLU, Bedri; *"Psikososyal Yönleriyle Batıl İnançlar"*, Din Öğretimi, Sayı:26, Ocak-Şubat, 1991.

- KRECH, David-R. S. CRUTCHFIELD; *Sosyal Psikoloji*, Çev. Erol Güngör, İstanbul, 1970.
- KİTAB-I MUKADDES; Orhan Matbaacılık, İstanbul, 1997.
- KUTLU, Özen; "Sivas Divriği Yöresinde Su Kültüne Bağlı Adak Yerleri", IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Cilt IV, Ankara, 1992.
- KURTKAN, Amiran; *Genel Sosyoloji*, İstanbul, 1976.
- KÜÇÜK, Abdurrahman; "Erzincan ve Çevresindeki Halk İnanışlarına Toplu Bakış", III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.IV, Ankara, 1987.
- KÜMBETOĞLU, Belkis; *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul, 2008.
- MENSCHING, Gustav; *Dînî Sosyoloji*, Çev. Mehmet Aydın, Konya, 1994.
- MİRAS, Kâmil; *Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, 5.Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C.1-12, Ankara, 1979.
- OCAK, A. Yaşar; "XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Resmî Dînî İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi", İslâmî Araştırmalar, C.4, S:3, Temmuz, 1990.
- ÖGEL, Bahaeddin; *Türk Mitolojisi*, Ankara, 1971.
- ÖRNEK, S. Veyis; *Budun Bilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1973.
- _____ ; *Türk Halk Bilimi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları:180, Folklor Dizisi:4, Ankara, 1977.
- _____ ; "Anadolu Folklorunda Ölüm", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları:218, 2.Baskı, Ankara, 1979.
- SENCER, Muzaffer; *Toplum Bilimlerde Yöntem*, 3.Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 1989.
- SEZEN, Yümni; *Sosyoloji Açısından Din*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1988.
- ŞEVKANİ; *Neylül Evtar*, Kahire, 1391/1971.
- TANYU, Hikmet; *Adak ve Adak Yerleri*, Ankara, 1967.
- _____ ; "Dînî Folklor veya Dînî-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.XXI, Ankara, 1976.
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet; *Din Sosyolojisi "Giriş"*, Ankara, 1961.
- TÜRKDOĞAN, Orhan; *Çağdaş Türk Sosyolojisi*, Erzurum, 1977.
- _____ ; *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, 2.Baskı, İstanbul, 1977.
- ÜLKEN, H. Ziya; *Sosyoloji Sözlüğü*, 3. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963.

VERGİN, Nur; “*Din ve Muhalif Olmak*”: *Bir Halk Dini Olarak Alevîlik, Türkiye Günlüğü*, Sayı: 17, Kış, 1991.

YILDIRIM, Ali, ŞİMŞEK, Hasan; *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 2. Baskı, Ankara, 2000.